

1.02 pregledni znanstveni članek

UDK 316.7(497.4):316.7
949.712-18"1919/41"
prejeto: 28. 11. 2003

Nataša Vršič

univ. dipl. kulturologinja, Ozara Slovenija, Nacionalno združenje za kakovost življenja,
Enota Murska Sobota, Bakovska 6, SI-9000 Murska Sobota
e-mail: vrs_nat@volja.net

Kulturno približevanje Prekmurja Sloveniji 1919-1941

IZVLEČEK

Prekmurški Slovenci so več stoletij živeli pod tujo oblastjo in ohranjali drugačno govorico in kulturo kot ostali Slovenci. Priključitev Prekmurja slovenskemu ozemlju je spodbudila tudi kulturne spremembe. Odprlo se je vprašanje, ali naj sprejmejo slovenski knjižni jezik ali pa naj vztrajajo pri posebnem prekmurškem narečju. Izobraženci so se z izdajanjem različnih časopisov, tako v prekmurščini kot v slovenskem jeziku, dotikali domače kulturne problematike, z ustanavljanjem društev so spodbujali in dvigovali kulturno raven Prekmurcev, z vključevanjem slovenskega knjižnega jezika v revije in časopise pa so tlakovali tesnejše povezovanje s Slovenijo.

KLJUČNE BESEDE

Prekmurje, časopisi, prekmurščina, Slovensko katoliško akademsko društvo Zavednost, Klub prekmurških akademikov, Prekmursko muzejsko društvo

SUMMARY

CULTURAL APPROACHING OF PREKMURJE TO SLOVENIA 1919-1941

The Slovenes of Prekmurje lived for centuries under foreign government and preserved language and culture that are different from other Slovene ones. The annexation of Prekmurje to the Slovene territory has encouraged cultural changes as well. A question opened on whether they should accept the Slovene literary language or persist with their special Prekmurje dialect. The educated discussed domestic cultural problematic in various newspapers they published as well in the Prekmurje dialect as in literary Slovene language. By founding societies they were encouraging and raising the cultural level of the Prekmurje people, and with including Slovene literary language into magazines and newspapers they enabled tighter connecting with Slovenia.

KEY WORDS

Prekmurje, newspapers, Prekmurje dialect, The society Zavednost, The Prekmurje club of academicians, The Prekmurje museum society

Priključitev Prekmurja Kraljevini SHS

Zgodovina Prekmurja se je odvijala ločeno od ostalega slovenskega jedra. Nadvlada Madžarov je ločila panonske Slovence od ostalih Slovencev za več kot tisoč let. V javnem življenju je v Prekmurju prevladala madžarščina, slovenstvo se je omejilo le na ljudsko kulturo in ljudsko izročilo. Po 1. svetovni vojni, ko so se Slovenci pridružili Kraljevini SHS, je Prekmurje s priključitvijo postalo del slovenskega ozemlja. Ko je jugoslovanska vladna delegacija v Parizu 4. avgusta 1919 prejela obvestilo glavnega tajnika mirovne konference, da vlada SHS lahko vojaško zasede prekmurske kraje v okviru že prej določenih meja, se je to 12. avgusta tudi zgodilo.¹ S tem je bilo konec madžarskega obdobja in začetek združenega življenja Slovencev ob Muri v novi državi Jugoslaviji. Prekmurske meje na mirovni konferenci niso zlahka določili. Slovenski izvedenci in delegati so se zavzemali za priključitev vsega s Slovenci naseljenega ozemlja. Eden od najbolj zavzetih delegatov je bil Matija Slavič.² Največ težav je povzročala določitev meje v severnem delu Prekmurja, v Porabju. Maja 1919 je bil sprejet ameriški predlog, naj bo razvodnica med Muro in Rabo meja med Jugoslavijo in Madžarsko in Porabje je bilo ločeno od Prekmurja.³ Vrhovni svet je 9. julija sprejel današnjo slovensko-madžarsko mejo, 4. junija 1920 pa je bila podpisana trianonska mirovna pogodba z Madžarsko.⁴

Etnična struktura Prekmurja po 1. svetovni vojni

Prekmurje je bilo pred priključitvijo h Kraljevini SHS podvrženo sistematični madžarizaciji. Po 1. svetovni vojni so se razmere spremenile, Prekmurje je postalo slovenska pokrajina s slovenskim jezikom. Le skrajni vzhodni del Prekmurja, Porabje, ki zajema tri do pet kilometrov širok pas naselij ob slovensko-madžarski meji, je po določbah mirovne pogodbe ostal v madžarski državi, tamkajšnji prebivalci pa so postali slovenska narodna manjšina na Madžarskem. Madžarsko prebivalstvo v Prekmurju je z novo razmejitvijo pridobilo status manjšinske skupnosti, kjer je madžarščino nadomestil slovenski jezik.⁵

Narodnostno in versko sestavo prebivalstva na področju Prekmurja v letih po 1. svetovni vojni

nam kaže popis iz leta 1921, po katerem je bilo po materinem jeziku 81% Slovencev, 16% Madžarov, 2% Nemcev in 1% ostalih. Do leta 1931 se je povečal delež slovenskega, prepolovil pa delež madžarsko govorečega prebivalstva. Po veroizpovedi je bilo nekaj manj kot tri četrtine prebivalstva rimokatoliške vere, dobra četrtina evangeličanov augsburške veroizpovedi, le 2% pa ostalih.⁶ V Prekmurju je tako leta 1921 živelo približno 74.000 Slovencev in 14.000 Madžarov, 11.200 v dolnjelendavskem in 2.900 v murskosoboškem okraju.⁷

Madžari v Prekmurju med obema vojnama niso razvijali lastne kulturne dejavnosti, kmečko prebivalstvo madžarske narodnosti je v splošnem pokazalo malo zanimanja za lastno politično in kulturno-prosvetno dejavnost in organiziranost.⁸

O slovensko-madžarskih stikih, o madžarski manjšini v Prekmurju in slovenski manjšini v Porabju v času po 1. svetovni vojni ni veliko zapisanega. Najbolj odmevne raziskave na to temo so začeli izvajati šele po letu 1990.

Prekmurski časopisi

Poglavitno vlogo pri kreptvi slovenske narodne zavesti med obema vojnama gre pripisati časniku in časopisom, ki so Prekmurcem prinašali informativni, splošni pregled nad dogajanjem na Slovenskem in drugod, vsebinsko so bili različno politično, versko zasnovani, vsi pa so težili h kulturnemu napredku Slovencev.

Na celotnem območju Slovenije se je po 1. svetovni vojni zelo povečalo število izhajajočih časnikov in časopisov. Do konca leta 1918 je v Sloveniji izhajalo 419 časnikov, dve desetletji kasneje je izhajalo že 740 novih časnikov in časopisov, nekateri izpred vojne pa so prenehali delovati. Tako je v desetih letih pred 1. vojno izšlo povprečno 14 novih časnikov na leto, v dveh desetletjih po njej pa povprečno 37 novih periodičnih publikacij letno.⁹

V Prekmurju je med obema vojnama izhajalo veliko število časnikov, a večina ni bila dolgega veka. Vsi so bili močno strankarsko obarvani, čeprav so nekateri v začetku trdili, da so politično neodvisni in nestranski.¹⁰ Ne bomo se omejevali na časopise določenih strank, za nas je ključnega pomena le prevlada katoliškega časopisa, predvsem zaradi kmečkega prebivalstva in pripadnosti katoliški veri.

¹ PIŠK, fasc. 184, Priključitev Prekmurja k Jugoslaviji.

² O zavzemanju dr. Matije Slaviča za Prekmurje na mirovni konferenci glej tudi njegova dela (npr. Slavič, *Prekmurje*; njegovi članki v *Zborniku Slovenska krajina* itd.).

³ *Slovensko Porabje*, str. 5.

⁴ *Matija Slavič*, str. 22-23.

⁵ Nečak-Lük, *Etnije Prekmurja*, str. 195-196.

⁶ Novak M., *Prekmurje v Kleklovem času*, str. 15.

⁷ Nečak-Lük, *Etnije Prekmurja*, str. 196.

⁸ Nečak-Lük: *Oris položaja madžarske narodne manjšine*, str. 281.

⁹ Dolenc, *Kulturni boj*, str. 16.

¹⁰ Kuzmič F., *Časopisje raznih strank v Prekmurju*, str. 75.

Katoliški časopis *Novine*, po 1. svetovni vojni edini redno izhajajoči časopis v Prekmurju, je začel izhajati že leta 1913 in je izhajal vse do začetka 2. svetovne vojne, zadnja številka je izšla aprila 1941. Urednik je bil Jožef Klekl, ki je hotel dvigniti kulturni napredek ljudi v Prekmurju. V dvajsetih letih so se v člankih zavzemali za politično nadvlado, za popolno gimnazijo v Soboti, za agrarno reformo in pravično delitev zemlje, za ustanovitev zavoda za revne dijake, za pravico do domačega jezika, v tridesetih letih pa je mlada inteligenca vnesla širše poglede o splošni izobrazbi, jezikovni kulturi in nove vrednostne sodbe raznih dogodkov v svetu. Kulturno raven ljudi so tako vse bolj izenačevali z ostalo Slovenijo.¹¹

Novine so izhajale v prekmurškem narečju, njegovi podnaslovi so se menjavali glede na različne politično-zgodovinske situacije. V času madžarske države se je imenoval "Pobožen, družbeni, pismeni list za vogrske Slovence", 1919. se je preimenoval v "Politični list za prekmurske Slovence", 1920. leta v "Glasilo prekmurskih Slovencev", 1922. v "Glasilo Slovenske krajine" in nazadnje leta 1933 v "Novine Slovenske krajine". V začetku so bile bolj verskega značaja. Sprva so krepile slovensko zavest, po priključitvi k Jugoslaviji pa so okrepile politični in kulturni značaj. Vztrajale so na avtonomiji Prekmurja in pravici do rabe domačega jezika ter objavljale prispevke z zahtevo za popolno gimnazijo v Murski Soboti.

Ker so bile *Novine* v rokah katolikov, so tudi liberalno misleči potrebovali glasilo, s katerim bi dosegli srca Prekmurcev. V času med obema vojnama je izšlo precej časopisov z liberalnimi nagibi, vendar noben ni izhajal posebej dolgo. Prvi, ki je izšel leta 1920 in je izhajal le dve leti, je bil "neodvisen politični tednik" *Prekmurški glasnik*. Pisan je bil v narečju, a je sčasoma postal preveč strankarski in naperjen proti katoliškim *Novinam*. V *Prekmurškem glasniku* so največ pozornosti namenjali gospodarskim temam.¹² Dve leti po prenehanju izhajanja tega časopisa so demokrati začeli izdajati "gospodarski, narodni in kulturni tednik" *Murske novine* (oktober 1924 – februar 1925), a so teden dni po volitvah prenehale izhajati.¹³ Prispevki so bili pisani v prekmurščini, v nekaterih pa se je prepletala prekmurščina in knjižna slovensčina.¹⁴ Sledili so mu ostali, ki se tudi niso dolgo obdržali.

V tridesetih letih je najdlje izhajal časopis *Murska krajina* (1932-1941), tednik za gospodarstvo, prosveto in politiko, prispevki so bili pisani v knjižni slovensčini. Tednik je zagovarjal gospodar-

ske in kulturne težnje prekmurskega ljudstva in bil s svojim pisanjem v knjižni slovensčini usmerjen k povezovanju z ostalimi Slovenci. S članki so poskušali izpodrivati katoliško konzervativno miselnost, zato sta bila *Novine* in *Murska krajina* vedno naperjena drug proti drugemu. Le v tedniku *Murska krajina* opazimo pogosto izčrpno in načrtno poročanje o kulturnih dogodkih, medtem ko v drugih časopisih tej tematiki niso posvetili posebnega pomena.¹⁵

V času med vojnama je časopisje predstavljalo veliko kulturno pridobitev. Vprašanje je bilo, v katerem jeziku naj izhajajo, saj so Prekmurci do 1. svetovne vojne poznali le madžarski črkopis, slovenskega knjižnega jezika pa niso poznali. Zato se je večina urednikov odločila pisati kar v prekmurškem jeziku. Približevanje knjižni slovensčini v periodičnem tisku se pojavi že takoj po prvi vojni, odmevno noto pa dobi šele z zahtevami mlajše inteligence v tridesetih letih.

Približevanje prekmurščine slovenskemu knjižnemu jeziku

Ozemlje med Muro in Rabo, imenovano *Prekmurje*, ni zanimivo le z narodnostno-zgodovinskega vidika, temveč tudi z jezikoslovnega, saj ima svojevrstno prekmursko narečje. Jezikoslovci so prepričani, da je prekmurščina slovenski jezik, drugačnega mnenja pa je dr. Nikola Zvonimir Bjelovučić, ki trdi, da so Prekmurci Hrvati in da govorijo "starohrvaški dialekt".¹⁶ Isto mnenje zasledimo že leta 1919, ko so madžarski časopisi napadali *Novine*, da niso napisane v slovenskem, temveč v hrvaškem jeziku.¹⁷

V začetku 19. stoletja so v madžarskem tisku imenovali prekmurske Slovence "Tote", enako so označevali tudi Slovake in sploh Slovane na Ogrskem, kmalu pa so zaradi razlikovanja pričeli dodajati pridevek "vendus" ("Vendus-Totok").¹⁸ Vendar so Prekmurci sami sebe vedno imenovali "Slovene", svoj jezik pa stari-slovenski ali slovenski jezik.¹⁹ Prekmurščina sodi v skupino panonskih slovenskih govorov ali narečij, ki obsega poleg prekmurskega še prleško in štajersko-goričansko ter danes hrvaško kajkavsko narečje. Vendar so se narečja zaradi različnega okolja in zgodovinskih dejavnikov (stik s sosednjimi narodi, politična pripadnost, družbena sestava itn.) razvijala različno, mnogokrat pa imajo vsa tri narečja predvsem skupen besedni zaklad.²⁰

¹¹ Kozar, *Pomen Novin za Slovensko krajino*, str. 126-127.

¹² Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 42.

¹³ Kuzmič F., *Časopisje raznih strank v Prekmurju*, str. 82.

¹⁴ Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 44.

¹⁵ Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 33.

¹⁶ Matija Slavič, str. 14.

¹⁷ *Novine*, 16. 3. 1919.

¹⁸ *Slovensko Porabje*, str. 21.

¹⁹ Slavič, *Prekmurje*, str. 27.

²⁰ Novak V., *Izbor prekmurskega slovstva*, str. 12-13.

6. številka.

v Murški Soboti, dne 12. septembra 1920.

I. leto.

PREKMURSKI GLASNIK

UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO
v MURŠKI SOBOTI, Lendavska ulica št. 61.
Posamezna številka velja **1 krono**.

Neodvisen političen tednik.

IZHAJA VSAK NEDELJO

VELJA PO POŠTI 20 K ZA ČAS DO
KONCA LETA 1920.OGLASI STANEJO ZA 1 mm VIŠINE
in 80 mm ŠIRINE I K 50 v.

Vogrski in slovenski pravopis.

V vsaki številki bomo natisnili tiste litere, ki so različne v slovenskem in v vogrskem pravopisu. Tisti, ki ne znajo dobro po slovenski čitati, si lahko s tega pogledaja in bojo potem lažje prečitali naše novine.

Po ogrskem se piše	Po slovenskem se piše	Po ogrskem se piše	Po slovenskem se piše
C, CZ	C	SZ	S
CS	Č	S	Š
gy	dj	ty	tj
ly	lj	Z	Z
ny	nj	ZS	Ž

Polirji in poljski delavci.

Na Ogrskem in na hrvaškem so velika posestva, ki imajo po več jezer plugov. Na teh posestvih se seje (pova) največ samo silje, namreč rž (žito) in pšenica, potem kuruza, hajdina in repa. Orje in seje se s stroji (mašinami). Ko pa pride čas žetve, takrat je treba dosta ljudi, ker takih strojev ešče nega, da bi žetev sami opravili. Zavoljo vremena mora biti kak najprve vse požeto. Tistih par ljudi pa, ki stanujejo na takem veleposestvu, ne more opraviti tega dela brez delavcev-pomočnikov iz drugih krajev. In zato jih pride vsako leto sto in sto iz raznih krajev na veleposestvo.

Posébno odtod (od etec) iz Prekmurja je hodilo prvlejša leta več jezer delavcev daleč notri na Ogrsko, sedaj, ker Ogrji ne pustijo silja seboj vzeti, pa hodijo najbolj v Slavonijo, v Banat in v Baranjo. Eden zbere delavce vkuper in je pelje na delo. Pravijo njemu »polir« ali »gazda«. On pogodi delavce, on jim obeča, plačati jim vsak mesec 200—300 K ali ešče več in jim dati hrano (strošek). Za žetveni mesec, to je za julij, pa se navadno pogodijo delavci tako, da ne dobijo mezde (služa) v penezih, ampak v žitu (silje). Ženske in slabotni dečki dobivajo po 300—400 kg, moški pa po 600—900 kg silja za žetveni mesec.

Kako pa se polirji pogodijo z veleposestniki? Oni dobijo od veleposestnika obečano za vsakega delavca po par sto kron na mesec, za žetveni mesec pa po

par sto kil silja. Seveda mora polir tudi nekaj zaslužiti pri tem delu. Zastonj ne dela ničče, tudi palir ne. Zato gleda, da se z delavcem »dobro« pogodi. »Dobro« pa se je polir pogodi z delavcem samo te, če njemu ni dosta obeča. Če veleposestnik ali upravitelj (intezó) obeča polirju za vsakega moškega delavca na mesec po 400 K in za žetveni mesec po 1000 kg silja, potem polir delavcu obeča samo po 300 K in 900 kg silja ali pa ešče manje. Kolikor cenejše (falejše) on delavca pogodi, toliko več ostane njemu.

Ravno trnok slab torej ni služ naših polirjev. Polir, ki je peljal 100 delavcev na delo, si zasluži na mesec 10.000 K, v žetvenem mesecu pa 100 stotov (metrov) in ešče več silja. Ker stane stot žita danes okoli 600 K, si torej polir pri 100 delavcih zasluži v žetvenem mesecu 60.000 K. Ako računamo, da za železnico, za prevoz silja za svoje delavce plača 10.000 K, njemu ostane ešče 50.000 K za ta mesec. Pa je tudi dosta polirjev, ki imajo po več sto do tisoč (jezero) delavcev na delu. V par mesecih si torej zaslužijo taki polirji več stotisoč kron, dostakrat več kakor pol milijona. In kaj je njihovo delo? Zberejo delavce, je peljejo na delo in potem zopet domov. Teško to delo ni in vender imajo oni tako veliki služ. Ministri, inženirji, učitelji in drugi, ki so pol življenja se učili, so beraci (kodiši) proti tem polirjem. In kdo jim skupaj spravlja to bogastvo? Delavci!

Kaj je eden mesec žetve, kako je to žmetno, to vedo le tisti, ki so morali mesec dni, den za dnevom delati v pekočem solncu na ravnem polju, kjer daleč okoli nega drevja in ne sence. Žmetno, hudo delo! Le zato, ker vejo, da dobijo za to delo par sto kil zrnja, to drži delavce, da ostanejo in delajo do konca. Pa kolikokrat se zgodi, da delajo delavci mesece in mesece, nazadnje pa ne dobijo nič od polirja, ne penez in ne silja ali pa samo nekaj in ne vsega, kar so imeli obečano. Kajti niso vsi polirji pošteni in skrbni za svoje delavce. So tudi takšni, ki bi radi ešče delavcu kaj odškrnili (dol potegnoli) od služa.

No, pa kaj naj stori delavec? Pravde so drage, fiškališi zastonj ne delajo in za to dostakrat delavci rajše vse pustijo ali pa se zadovoljijo z malim, kar jim pač polir z dobrega da. Največ teh sporov niti ne pride pred sodnijo. Pa vender je dosta takih pravd pri sodniji v M. Soboti in v D. Lendavi. Nekateri pravde za lansko silje ešče danes niso končane, pe se že

začenjajo pravde za letošnje silje. Res, siromaki so ti delavci!

Dolžnost vlade je, da pomaga delavcem. Posebno poverništvo za socijalno skrbstvo v Ljubljani naj se enkrat malo pobriga za prekmurske poljske delavce. G. poverjenik naj se pripelja sem in naj tu malo pregleda, kako ta stvar stoji. Naj si malo premisli, kako bi se delavcem pomagalo. Mi mislimo, da bi se naj polirjem na dalo več pravice, nabirati delavce. Vse to delo naj vzeme v roke »Državna posredovalnica za delo, podružnica v Murški Soboti« ali pa naj za to posebej imenujejo enega uradnika pri civilnem komisariatu. Potem bo delavec dobil ves zaslužek izplačan in ga ne bo delil s polirjem. Res je pač, da je mnogo polirjev, ki so pošteni in ki skrbijo za svoje delavce, res pa je tudi, da je mnogo takih, ki bi za svoje nesramno izkoriščanje delavcev spadali že davno v prisilno delavnico, da bi videli, kako sladko je delo, če se zanj ne dobi služa.

Vsi polirji imajo doma na stotine in stotine stotov (metrov) žita. Več ga imajo, kakor nekateri prekmurski veleposestniki. In blizu meje so tudi. In vse to ni dobro za ljudstvo, ki žita in kruha nima. In vse to tudi ni dobro za državo (ország), ki bi siromakom rada dala žita, pa jim ga ne more. Zavoljo vsega tega je trnok potrebno, da se odpravijo polirji in da državna posredovalnica pogodi delavce za veleposestva. Tudi kaka delavska strokovna organizacija (szakszervezet) bi se mogla za to ustanoviti. Dokler pa se to ne napravi, bi bilo najboljšje, da se napravi zakon, da sme polir samo gotovi del tega pridržati, kar dobi od veleposestva izplačano za delavce. Tistim polirjem, ki so imeli z delavci pravde za tega voljo, ker jim služa niso dali, naj se nikoli več ne da pravica, pogajati poljske delavce. Taka stroga naredba bo naredila, da bodo samo pošteni in skrbni možje postali in ostali polirji.

Dr. S. V.

Regentova pot v Pariz — v politični misiji. Aleksander regent potuje v civilni obleki v Pariz. To potovanje ima velik političen pomen in bode odločilo našo zunanjo politiko. Gre v prvi vrsti za Francosko—madžarske zveze voljo, kateri hoče Francija pritegniti tudi Romunijo. Morebiti, da bi se utegnila pridružiti tudi Jugoslavija. Kakor pišejo novine, bo regent tudi posredoval v vprašanju Reke.

Prekmurski glasnik, 12. september 1920.

Podatek o različno uporabljenih črkah v ogrskem in slovenskem pravopisu.

Prekmurje je bilo zaradi svoje geografske lege (blizu trem državam) podvrženo raznim vplivom sosednjih držav. Tako so v prekmursko narečje le v majhni količini vdiral elementi teh držav, kljub temu pa je prekmurščina ohranila svojo prvotno obliko in ostajala del slovenskega jezika. Pred priključitvijo Prekmurja Kraljevini SHS so v šolah in uradih govorili le madžarsko, slovenščina je bila iz njih izključena in je bila prisotna le v cerkvi in doma.

Ker je do konca 19. stoletja zgodovinski razvoj območja med Muro in Rabo potekal ločeno od ostalih slovenskih pokrajin, prekmursko narečje ni vneslo svojih prvin v enotni slovenski knjižni jezik, ki ga zaradi politične in kulturne ločenosti pisatelji iz Prekmurja niso sprejeli za svojega, temveč so raje uporabljali svoje narečje.²¹ Po letu 1919 se je spremenil status prekmurščine, postala je eno od slovenskih narečij, ki naj bi prepustilo mesto bogoslužnega, izobraževalnega, uradnega, literarnega jezika slovenskemu knjižnemu jeziku.²²

V 19. stoletju je zanimanje za narodno vprašanje ostajalo stvar redkih posameznikov, duhovnikov, ki so z uporabo jezika ljudstva v pridigah in molitvenikih poskušali širiti vero ter ohranjati izobraževalni monopol v šolah.²³ Z Madžarsko je v Prekmurju simpatizirala večina evangeličanskih duhovnikov in učiteljev. Ker niso poznali knjižne slovenščine in sorodnosti, ki jih vežejo z ostalimi Slovenci, so se oklepali tradicije; zanje je bila prekmurščina "*naš lepou doneči vendslovenski jezik*", knjižno slovenščino pa so imenovali "*tuhinski nerazmeti jezik*".²⁴

Zanimanje za slovenski del Prekmurja je naraslo po revolucionarnem letu 1848. Dr. Franc Ivanocy je zbiral okoli sebe prekmurske dijake in bogoslovce ter jih navduševal za narodno mišljenje in delovanje. Še posebej je za slovenstvo navdušil katoliškega duhovnika Jožefa Klekla, ki je v času kaplanovanja pri Ivanocyju začel poučevati verouk v materinem jeziku, torej v domačem narečju.²⁵ Po Ivanocyjevi smrti leta 1913 je prevzel in uspešno nadaljeval njegovo delo. Najznamenitejše Kleklovo delo je bilo izdajanje slovenskega tednika *Novine*.²⁶ Ker naročniki niso poznali slovenskega pravopisa, znali so brati le po "ogrski" (madžarski), so imele *Novine* v začetku ogrski pravopis. Sčasoma so se naročniki navadili brati slovenščino in Klekl st. je v *Novine* uvedel slovenski pravopis.²⁷ V tem časopisu se je Klekl oklepal materinega jezika in je dolgo vztrajal pri izdajanju člankov v prekmurskem narečju.

Velik problem je tako predstavljala uvedba slovenskega knjižnega jezika v urade in šole. Pojasnilo najdemo v članku v *Prekmurskem glasniku* 26. novembra 1920: "*Edno najbolje goreči pitanj je naš domači jezik – prekmursko narečje. V vsej uredaj Prekmurja se opravla delo v k nam prnešeni pravilni slovenščini. Oblastni dopisi, odredbe, razglasi itd. se izdavaju v knjižni slovenščini, štere pa naši ludje z gerenti vred z daleč nerazmijo; nemrejo razmeti, ar so se je nej včili.*"²⁸ Avtor članek konča z zahtevo, da naj ima prekmursko narečje za čas njihove preroditve pri vseh uradnih opravkih isto pravico kot k njim prinesena knjižna slovenščina in da se morajo vsi oblastni dopisi, razglasi itd., izdajati v prekmurščini, le če je potrebno, pa tudi v knjižni slovenščini.

Še sredi tridesetih let je časopis *Murska krajina* kmete nagovarjal, naj pri urejanju zadev uporabljajo prekmurščino, kljub temu, da ga ostali opozarjajo, da mora govoriti v državnem jeziku. Avtor prispevka je zapisal: "*./.../ tudi naša prekmurščina je državni jezik*".²⁹ Ker je v Prekmurju prevladovalo kmečko prebivalstvo, ki ni bilo šolano ali pa so hodili le v madžarske šole, niso imeli priložnosti spoznati knjižne slovenščine in jim je ta povzročala težave.

Kot urednik *Novin* je Klekl med ljudmi širil slovensko besedo, s članki o avtonomiji se je zavzemal za slovenstvo povsod po Slovenski krajini. V različnih člankih je pisal, da se je potrebno zavzeti za slovenski jezik, za materin jezik, pri čemer je mislil na prekmursko narečje. V *Novinah* je 9. februarja 1919 zapisal: "*./.../ borimo se za slovenščino i pravice našega siromaškega ljudstva. Ne pustimo, da bi štoj na drugoga jezik ali vero prisiljavo.*"³⁰ Z zagnanostjo o slovenski avtonomiji ga vodi želja, da se bo lahko Prekmurec v vseh uradnih zadevah v svojem kraju sporazumel v prekmurskem narečju.

Razmerje prekmurščine do slovenskega jezika je Klekl pojmoval takole: "*Na priliko, ar je dovoljeno v celoj Sloveniji rabiti pri vseh uradah slovenski jezik, zahtevamo za našo prekmurščino tudi. To je tudi slovenski jezik. Zahtevamo toti, naj se vči kniževna slovenščina, namen nam je, da se naša prekmurščina stopi v pismeno slovenščino.*"³¹

V drugi polovici dvajsetih let zasledimo v *Novinah* članek akademika Franca Bajleca, ki je javnosti razložil njegovo očaranost nad prekmurskim narečjem, saj je zapisal, da je to bogat jezik, ki je dedščina stoletnih bojev njihovih davnih slovenskih očetov, ob vsem tem pa se je slovenski pisni jezik že nekoliko ustalil. Njihova skrb je bila, da ga obo-

21 Novak V., *Slovstveno delo Slovenske krajine*, str. 34.

22 Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 68-70.

23 Fujs, *Slovenska zavest in Slovenci v Prekmurju*, str. 80.

24 Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 69-70.

25 Vučur, *Kleklovo slovenstvo in v odteljstvo*, str. 100.

26 Slavič, *Prekmurje*, str. 38.

27 Slavič, *Prekmurje*, str. 39.

28 *Prekmurski glasnik*, 26. 11. 1920.

29 *Murska krajina*, 24. 12. 1934.

30 *Novine*, 9. 2. 1919.

31 *Novine*, 7. 11. 1920.

gatijo z dragocenim virom prekmurskega narečja.³²

Klekl je vztrajal pri jezikovni posebnosti prekmurskega narečja in zahteval avtonomne pravice; poudarjal je, da je materin jezik Prekmurcev prekmurščina. Klekl in njegov krog so prva leta po priključitvi h Kraljevini SHS zahtevali, naj se prekmurščina ohrani v šolah in uradih, vse do konca prve Jugoslavije pa so vztrajali pri ohranitvi prekmurščine v pokrajinskem tisku.³³ Ko so uvideli, da se v šolah in uradih govori v slovenskem knjižnem jeziku, so se tem bolj potrudili za izhajanje pokrajinskega tiska v domačem narečju. Novine so ves čas izhajanja kljub različnim urednikom spodbujale prekmursko narečje.

V začetku tridesetih let je temu nasprotovala mlada inteligenca, ki si je pridobila izobrazbo v slovenskih šolah in se je povezovala z misleci iz osrednje Slovenije. Eden od najbolj znanih pobudnikov je bil prekmurski pisatelj Miško Kranjec, ki je vse bolj poudarjal rabo slovenskega knjižnega jezika. Kot sodelavec Kleklovega narečnega tiska je Kranjec uvidel, da izdajatelj *Novin* ni pripravljen odstopati od svoje duhovne in kulturnopolitične smeri, dijaki in študentje pa so Kleklovo vztrajanje pri narečju označili kot anahronizem prekmurskega avtonomista, njegovo jezikovno konzervativnost pa pripisali nazadovanju pri razvoju narodne zavesti.³⁴ Kranjec je sicer pripisoval pozitivno vlogo publikacijam, ki so jih izdajali prekmurski katoličani (*Marijin list*, *Novine*) vse do razpada monarhije, saj je prekmurskega človeka ozaveščala in prebujala, pri oblikovanju slovenske celovitosti pa po njegovem mnenju ni imela nobene vloge.³⁵

Ob vsem tem pritisku je banovinski inšpektor dr. Schaubach od novega urednika *Novin Franca Kolenca* zahteval, da morajo *Novine* s 1. januarjem 1931 izdajati v knjižnem jeziku, v odgovor pa sta Klekl in urednik Kolenc v vsaki številki *Novin* objavila v knjižni slovenščini le določene literarne prispevke.³⁶ Klekl je nasprotoval celotni jezikovni preobrazbi *Novin*, zoper uvedbo knjižne slovenščine se je pritožil ministrskemu predsedniku in ministru za notranje zadeve in navedel različne razloge. Prvi je bil, da je prekmurščina slovenščina in je ne prepoveduje noben zakon, da je prekmursko narečje podobno srbohrvaščini in bi se tako izgubili mnogi srbohrvaški izrazi, kar bi bilo v škodo narodni jugoslovanski edinosti. Nadaljeval je, da bi bilo s stališča državne politike škodljivo, če bi prekmurskim Slovincem prepovedali branje v edinem jeziku, ki ga dobro razumejo, in nena-

zadnje poudarjal, da so bile *Novine* edini list, ki se je boril za združitev s Slovenijo oziroma z jugoslovansko državo.³⁷ Odločilnega pomena za nadaljnjo usodo prekmurskega narečja v pokrajinskem tisku je bilo Kranjčevo predavanje 4. septembra 1931 na občnem zboru katoliškega akademskega društva *Zavednost*, ko je prvi med mladimi prekmurskimi izobraženci postavil zahtevo, da je treba sprejeti knjižno slovenščino tudi v pokrajinski tisk. Do tega je prišlo oktobra 1932 z izidom *Novega časa*, s precejšnjim zaostankom pa so to storile tudi *Novine*.³⁸

Tako so tudi mladi prekmurski izobraženci, zbrani v društvu *Zavednost*, na lokalno prekmursko časopisje *Novine* naslovili svoje sklepe, da je slovenski knjižni jezik za njih velikega kulturnega pomena, pomemben za njihov duhovni in tudi prosvetno-kulturni razvoj.³⁹ V sklepih so poudarjali, da je Prekmurje del Slovenije in zato ne sme gojiti posebnega jezika, da ne smejo stati ob strani in s pasivnostjo škodovati slovenstvu. Nujno bi morali prevzeti knjižni jezik, ki bi navsezadnje sam prišel v pokrajino, oklevanje in vztrajanje pri prekmurščini pa bi samo škodovalo.⁴⁰

Klekl je v odgovor napisal radikalen članek, ki je izšel 14. februarja 1932 v *Novinah* z naslovom *'Kak dolgo bomo pisali ešče v našem jeziku? V petih točkah je utemeljeval in upravičeval uporabo prekmurskega jezika. V uvodu je zapisal namen članka: "Večkrat čujemo ogovarjati, zakaj pišemo naše narečje i zakaj ne književno slovenščino? V svojem odgovori ščem navesti vse razloge, šteri ne samo ka dovoljavajo, nego naravnost zapovedavajo naše narečje."*⁴¹

Klekl je javnosti predstavil njegovo videnje in prepričanje, zakaj še ni prišel čas, da bi se tudi v pokrajinski tisk "naselila" knjižna slovenščina. V prvi točki razlaga o prekmurskih izobražencih, ki se kljub temu, da preberejo mnogo knjig v književni slovenščini, še niso popolnoma naučili knjižnega jezika in se sprašuje, kako bi ga naj potem razumeli preprosti, predvsem starejši ljudje, ki se niso šolali v slovenskih šolah. V desetih letih v novi državi, pravi v nadaljevanju, se ni uspel naučiti jezika, nasprotno pa se tudi izobraženci, ki so prišli v Prekmurje iz ostalih slovenskih dežel, niso uspeli naučiti prekmurskega narečja. Le-ti bi se po njegovem mnenju lahko naučili narečja pokrajine, v kateri več let živijo in delajo, vendar pa ko poskusijo, jo pačijo isto kot Prekmurec pači knjižno slovenščino.

³² *Novine*, 16. 1. 1927.

³³ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 288.

³⁴ Zadravec, *Poet prekmurskih ravnin*, str. 278-279.

³⁵ Kuzmič F., Dileme in težave glede prekmurščine in knjižne slovenščine, str. 180.

³⁶ Prav tam, str. 185.

³⁷ Zadravec, *Poet prekmurskih ravnin*, str. 280.

³⁸ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 282-283.

³⁹ Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 54.

⁴⁰ Zadravec, *Poet prekmurskih ravnin*, str. 281.

⁴¹ *Novine*, 14. 2. 1932.

Pojasnina plačana v gotovini.
Leto XIX, št. 7.

MURSKA SOBOTA, 14. februarja 1932.

Cena številki 1 Din.

NAROČNINA NOVIN
ČETRTLETNO
doma: na posredniški naslov 8 Din., 25 p., na skriptni naslov 6 Din., najmanj 5 komadov naročnik 5 Dinarov; v inozemstvu: 15 Din. Če se januarja plača celoletna naročnina, znaša ta 50 Din.

Post: tek. pol. št. 11806.

NOVINE

Glasilo Slovenske Krajine.

Izhaja vsako nedelo. — Uredništvo i uprava M. Sobota, Križova ul. 4.

CENA OGLASOV
na oglasni strani: Cela stran 250 Din., pol strani 140 Din., 1/4 strani 75 Din., 1/8 strani 35 Din., 1/16 strani 17 Din. Cena malih oglasov do 30 črti 5 Din., vsak vrška roč 1 Din. Med letom vsaki oglas 15% dražji. Pri večkratnem oglaševanju popust.

Rokopisi se se vračajo.

Kak dolgo bomo pisali ešče v našem jeziku?

Večkrat slišimo ogovarjati, zakaj pišemo naše narečje i zakaj ne književno slovenščino? V svojem odgovori sšcem naravnosti vse razloge, šteri ne samo ka dovoljavajo, nego naravnost zapovedavajo naše narečje. Tej so sledeči:

1. Mi inteligenti, ki smo vse sibe napnili, da bi se kemprie navčili književno slovenščine priznavamo, da nismo še je mogli ešče v popolnosti, čeprav štemo vsaki den dosta v njej. Naš prostodržni narod, ki neje mo slovenski šol i ki nema prilike, da se vli književno slovenščine, jo zato tem menje mora snati. Naše starejše ljudstvo v 10 letih nese je moglo navčiti književno slovenščine i se je tudi ne boje moglo zavoljo vsakih let. Za te narod, šteri ga je pa največ, zato se mora tak dolgo v našem narečju pisati, dokleč de živo. Vaj znamo, da se ne piše samo zavoljo lepota, nego piše se za to, da se razmi. Ovak nikaj ne hasni pisava. Ka se je jezik teško dobro navčiti i se poglobiti v njegov duh najbolje jasno svedoči največki deo slovenske inteligence, štera je prišla k nam i je deset let dela med nami i ni dodaj nese je mogla naučiti našega lepoga jezika. Některi gospodje so se ga celo pisčko navčili, a največ ga pa samo paži, kak naš človek pači književno slovenščino.

2. Prek meje i v Ameriki mamno na desetjere našega naroda, šteri nikak ne jazmi književno slovenščine i tudi prilike nema, da bi se jo naučilo. Tomi narodi pišati v jeziku, šteroga ne razmi, i kda nema nikšega drugoga čtenja, kak samo naše, bi pomenilo narodno smrt povzročiti. Što vupa to odgovornost na sebe vzeti? Kak vse naši mislijo naši dobiti narodnjaki, ki pišejo v našem narečju i celo v madjarskom pravopisu za naše Slovence v Ameriki, ki so se večinoma iz Madjarske tam zbrali, i z temi črkami seja izbežen v njihova srca do svojega slovenskoga jezika i roda! Če bi v svojoj vozkosrčnosti začeli pisati v galiciji v književnoj slovenščini, nišče ne bi šteo njihovih še tak lepih reči, ar se bi je razmo. Tak svojega čila nešmo da ne bi dosegnili narodnjaki, nego te bi se njim popolno izjalovo. Pred kratkim sem dobo od naših bratov pismo iz Madjarske, v šterom me prosijo, naj li po našem domačem jeziku pišemo, ar „slovenskoga ne razmi“. Književna slovenščina spm je nerazumljiva.

3. Naš jezik je jako bogat. Jezikoslovi se njemu dirno čudivajo. Če mi brez toga, ka bi to bogastvo spravili v književni jezik, našega zanemarimo, največo škodo napravimo ravno književnosti. Zato sam književni jezik zahteva, da pišemo naše narečje, dokleč se ne spravi njegovo bogastvo v njega, kak to že lepo zača zbirati g. Kranjec Miljao, naš akademik i svojimi lepimi spisi. Pripomnimo v aveti z njegovim imenom, ka gda on spravlja naše izrave v pisмено slovenščino, so

ti mnogim slovenskim gospodom nerazumljivi tak, da je njim mora tolašiti. Ka drugo bi to posvedočilo, kak da mišče ne more našemi narodi zasmeriti, že ne more čieti knjig v književnoj slovenščini. Ne more jih, ar ne razmi vного izrazov. Tudi sami imenitni slovenski jezikoslovi so nam izrazili fejo, naj li pišemo naše narečje, da spoznajo i njega bogastvo slovenskoga jezika.

4. Naše narečje je moaj med književnov slovenščino i srbohrvaščino. Če ga se bi bilo, bi se morao graditi. V vsakoj toli se vli srbohrvaščina i celo je že veliki broj liste slovenske inteligence, čeprav je zaada ešče v manjšini, štera zahteva za utrditi jezik v našoj banovini srbohrvaščino mesto dodajšnje slovenščine. Jeli majo li prav ali ne, ne mi je namen raziskavati. Samo dejstvo pordarjam, da se dela po šolaj za popolno obvladanje srbohrvaščine. Zakaj li mi zato podirali listi most, šteri nam omogoči prehod k tomi znanji?

5. Ešče eden jako veliki razlog guči za naše narečje. Te je v modrosti. Nespomnetno bi bilo brez vsoga prehoda isto vpelati ka narod našče. Prehod mora biti v vsakoj reči v izterolejno navedi šobole. Jako izobražen slovenski doslojanstvenik mi je pravio, ka je „lak najpametnej, kak delamo: „Če bi vi naednok vpelali notri književno slovenščino, bi to rodilo odpor, zdat pa, da tak pomali včite, narod na književno slovenščino, občuvate mir i narod se li vli na njo.“ Dodajem k njegovim lepim rečim: Gde mi občuvamo, duhovno zbiljanje pospešujemo. Pa to neje največ vredno? Polog toga z našimi čanki v narečju bogatimo pismeno slovenščino. Komi se to ne vidi?!

Zaključim s tem, da ovadim svoj stari namen. Gda sem začeo delati za zjedinstvo našega jezika i književnov slovenščinov, sem si zračunao, da to prje ne bo mogče, kak gda zraste gor edno pokolenje nojve za 25 let. Tak bi po mojem misljenju ešče najmenje dobili 10 let mogli največ ešče v našem narečju pisati.

KLEKL JOŽEP, Črensovc.

Nekaj od novin.

Skoro vsaki človek dnesden čie novine. Zato de tudi šterce naši Novin veselimo, či zvedijo kak so novine nastanole i kak so dnes razširjene.

Najstarejše tiskarne so meli na Kitajskom. Tam so lekal že v 10. stoletju po Kristušovom rojstvu (to je okoli 1. 1000) meli prve tiskane novine. Te novine so heglale pred nekaj leti. — V Evropi so se začele prve novine v Rimu. Tu je začeo veliki rimlanski vojskovodja pa vladar Julius Cezar (po njem je denešnje ime „cesar“) izdajati službene novine; poleg te pa edne novine, v šteri je že pisao od dnevnih dogodkov, od bojov rimske vojske, od vsoga, ka se je v Rimu godilo. Tak so to bile prve prave novine. Kakpa so te novine ne bile tiskane, likl so je vngoi pisarje prepisovali.

V srednjem veči (nekak do l. 1500) so prenašali novice okoli po sveti trgovci — to so bile žive novine! V tistom čas je trgovec obhodo vse države, ka je zvedo tu, je tam dale povedo. Središče trgovine pa so bile Benetke (Venecia) v Italiji. Tu so takše novine tudi tiskali, zvali so je „gazeta“, to je sraka, četka. Talianje ešče dnesden tak pravijo novinarom. — Tudi v Parizu, Londoni pa v drugi mestaj so bogati trčci izdavalii novine. V nji se nam je občitalo dosta znamenitoga od zgodovine tistoga časa do dnes. Komaj okoli leta 1600. so začeli tiskati v Evropi novine. Takše novine so izgledale kak dnes knjige. Do l. 1848. so v Evropi smele pisati novine samo to, ka je vlada dopustila. V tom leti revolucije se je začelo novo politično življenje, zato so se novine naglo širile po vsem sveti.

Poglednimo na kraci, kak je to bilo pri posamezni narodi.

Slovenci smo dobili svoje prve novine že leta 1797. Prvi naš pesnik, franciskan Valentin Vodnik je začeo pisati „Lublanske Novice“. Pisali so od bujov (te so Francuzi hodili po Kranjskom), prinale so službene glase, od novi iznajdb, od zemlje itd. Od politike se je tudi te ne smelo pisati dosta. — Potom je l. 1843. začeo izdajati živinodavnik dr. Janez Bleiweis v Ljubljani „Novice“, ki so se držale skoro 50 let. Bile so posebno za kmets pa pa obrtnika pisane tak tudi v tom podobne našim „Novinam“. Tudi one so mele veliki pomen za obdržanje slovenstva. Prve večke novine smo dobili l. 1868, gda je začeo izhajati „Slovenski narod“ v Maribori. Od tistoga časa mamno Slovenci preveč novin.

Najbukše novine so Angleške, one tudi preči ravnojo stanje vsoga sveta. Te novine so miedne ne vladne, to je ne pišejo na zapoved vlade. — V Italiji so se novine jako pomali razvijale. Vej pa tam ešče dnes 50% ljudi ne ve čieti! Listi nemajo dosta naročnikov, živejo od podpore vlade pa bogatinov. — Skoro ravno tak je v Španiji, gde je okoli 70% nepismeni ljudi. Na Rusoskom je vlada preganjala časopisje, ne je smelo pisati ka je ne bilo njoj po volji. Niti reči sloboda, držba itd. so se ne smele tiskati. Boj za slobodo tiska je trpo sto let. Po revoluciji 1917. l. pa so se boljševičke novine razvijale proti vsemi, ka je ne z njimi. — Na Balkani je bilo najbolje živo v predbojni Srbiji, gde je bio tisk sloboden i v Beogradu je izhajalo 15 dnevni novin. Na Bolgarskom pa Romnoskom je časopisje na niskoj stopnji. Na Törakom je bilo časopisje dugo znanstveno, hvaliti je smelo samo vlado. Dnes so turške novine čista evropske. Na Danskom čie vsaki kmet svoje novine, danaki otok Islandija ms teško ljudstva kak naša krajina — pa do 30 listov! Amerikanske novine služijo najbolje trgovini.

Edini istinski list za Slovensko krajino so „Novine“. Pokažimo je vsakom, šterimo pa podpirajto je! Edino z njimi dosegemo zbiljanje svojega stališa.

Novine, 14. februar 1932.

Kleklov članek 'Kak dolgo bomo pisali ešče v našem jeziku?'

V naslednji točki je Klekl zagovarjal rabo narečja zaradi prekmurskih izseljencev, živečih v tujini, ki ne razumejo slovenskega knjižnega jezika, saj niso imeli priložnosti, da bi se ga naučili: *"Pred kratkim sem dobo od naših bratov pismo od Madjarske, v šterom me prosijo, naj li po našem domačem jeziki pišemo, ar 'slavskoga ne razmijo'. Književna slovenščina njim je nerazumljiva."*⁴²

V tretji točki je z velikim navdušenjem pisal o bogastvu svojega narečja, ki ga občudujejo mnogi slovenski jezikoslovci in v njem spoznavajo bogastvo slovenskega jezika. Če bi zanemarili domače narečje, bi, po Kleklovem mnenju, utrpel izgubo tudi književni jezik. V zadnji točki pa je zapisal najpomembnejši razlog za rabo narečja: *"Ešče eden jako veliki razlog guči za naše narečje. Te je v modrosti. Nespametno bi bilo brez vsega prehoda tisto vpelati, ka narod nešče. Prehod mora biti v vsakoj reči, v jezeroletnoj navadi što bole..."*⁴³ Prehod od enega jezika v drugega je po avtorjevem mnenju namreč potreben, kajti takojšnja uvedba slovenskega knjižnega jezika bi privedla do upora ljudstva, s časom pa se jo počasi nauči in sprejme. Avtor zaključuje s predpostavko, da bo do zlitja narečja v slovenski knjižni jezik prišlo šele v času ene generacije, najmanj v 25 letih, torej bo potrebnih še deset let.

Vsi ti argumenti nam nazorno prikažejo, zakaj naj bi prišlo do postopnosti uvajanja slovenskega knjižnega jezika v Prekmurju. V četrti točki je Klekl navedel trditev, da je prekmursko narečje most med književno slovenščino in srbohrvaščino.⁴⁴ Z "jezikovnim mostom" je verjetno mislil, da ima prekmurščina precej elementov, sorodnih hrvaški kajkavščini, most pa mu je verjetno predstavljal učno pomagalo pri učenju obveznega predmeta srbohrvaščine, torej kot učno metodo, kakršno je narekovala jugoslovanska prosvetna politika.⁴⁵

Klekl je v svojih člankih enkrat zagovarjal samostojni razvoj Prekmurja in zaprtost pred ostalo Slovenijo in Jugoslavijo, spet drugič pa je poudarjal pomen zblíževanja s preostalimi jugoslovanskimi narodi. Kaj pravzaprav je imel v mislih Klekl ob tej izjavi, lahko le ugibamo, vendar pa moramo pomisliti na dejstvo, da se je urednik *Novin* ves čas zavzemal za slovenski narod in vzbujal ljudem slovensko zavest. Uspah je dosegel z odpravo privilegirane položaja madžarskega jezika, velik odpor pa je nato Klekl pokazal tudi do vpeljave hrvaškega jezika v Prekmurje.

Do izjave, da je prekmursko narečje podobno hrvaškemu jeziku, so pripeljale namere političnih strank hrvaških privržencev, ki so hotele celotno

Prekmurje pridobiti v svojo upravo. Da bi si pridobili volilne glasove, je dalmatinski novinar Matošić v zagrebškem *Obzoru* opozarjal bralce, da se jezik Prekmurcev sicer nagiba k slovenščini, vendar pa je zadržal vse lastnosti hrvaškega jezika.⁴⁶ Kleklovo borbenost v korist slovenskemu jeziku nam kaže tudi članek iz *Novin* 8. avgusta 1926. V njem trdi, da politiki razglablajo, da naj bi Prekmurje spadalo pod hrvaško oblast in s tem bi tudi šole postale srbskohrvaške. Ogorčen sprašuje, če je res slovenski jezik tako malo vreden, da nima mesta na šoli. To naj bi bil dokaz, da jih zančujejo. Če bi res postal uradni jezik hrvaški, bi ljudje potrebovali prevajalca. Končal je s trditvijo, da so si književno slovenščino lahko prisvojili, ker je pač slovenščina in so oni Slovenci. Na vprašanje, če prekmursko narečje spada k slovenskemu knjižnemu jeziku, pa bi moralo po njegovem odgovoriti znanstveno jezikoslovje in ne politika.⁴⁷

Nameri vpeljave kakršnega koli drugega jezika razen slovenščine so nasprotovali tudi visokošolci, člani Zavednosti, ki so izjavili, da je slovensko ljudstvo imenovalo svoj jezik slovenski in ga imenuje še zdaj, poleg ljudstva pa čuti vse domače dijaštvo slovensko in tudi obiskuje slovenske šole.⁴⁸

Klekl se je skupaj z ostalimi sodelavci in uredniki v časopisu *Novine* zavzemal za ohranitev narečja v pokrajinskem tisku, ki je skozi celotno izhajanje spreminjal svojo obliko in tudi jezik. V začetku obstoja časopisa je Klekl namesto madžarskega črkopisa vpeljal gajico, da bi kmečko prebivalstvo Prekmurja znalo prebrati časopis, sčasoma pa je uvedel slovenski pravopis. Prekmursko narečje mu je predstavljalo pomembno kulturno izročilo, tako da ga je ohranjalo še naprej. Prekmurščina je vsebovala v času začetkov prvine stare prekmurščine, ki je še današnjim Prekmurcem težko razumljiva. V dvajsetih letih se je oblikovala nova prekmurščina, a je bila tudi ta še precej drugačna od slovenskega knjižnega jezika.

Postopno spreminjanje prekmurščine je predstavljeno v *Novinah* 3. marca 1935, kjer je v treh jezikovnih različicah zapisana črtica Bele krizanteme Ivana Cankarja. Tako v stari prekmurščini sledi naslednji stavek: *"Minouli su dnevi, tjedni i mejseci."* V novi prekmurščini je že opazno mešanje narečnega in knjižnega jezika in se isti stavek glasi takole: *"Minoli so dnevi, tjedni i meseci."* V književni slovenščini pa je zapisano: *"Pretekli so dnevi, tedni in meseci."* Povzet je le en stavek, ki jasno kaže, da se je prekmurščina približevala knjižni slovenščini. Tudi po avtorjevih besedah je časopis predstavljal most med stari in novimi, njihovo narodno delo je bilo počasi in brez nasilja

⁴² *Novine*, 14. 2. 1932.

⁴³ *Novine*, 14. 2. 1932.

⁴⁴ *Novine*, 14. 2. 1932.

⁴⁵ Ftičar, *Jezik v Kleklovih delih*, str. 148.

⁴⁶ Kocolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 210.

⁴⁷ *Novine*, 8. 8. 1926.

⁴⁸ Kocolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 216-217.

staro prekmurščino obleči v najfinejšo književno slovenščino.⁴⁹

Kleklova napoved, da se bo v knjižni slovenščini pisalo šele čez deset ali petnajst let, je bila napačna. Leta 1940 je uredništvo *Novin* izročil tedanjemu lendavskemu kaplanu Ivanu Camplinu, ki se je kot izseljeniški duhovnik razgledoval po širših obzorjih. Ta je naredil preobrat tudi v *Novinah* in vanje uvedel knjižno slovenščino.⁵⁰

Ob dvajsetletnici združitve Prekmurja z drugimi deli Slovenije je Klekl 24. julija 1938 oznanil veliko proslavo v Črenšovcih, kjer je Anton Korošec govoril o Kleklovem pozitivnem delu pri vztrajanju pri narečju. Klekla je prikazal kot junaka, ki je povzdigoval prekmursko zavest. Po mnenju Miška Kranjca pa zaslug ne bi smeli pripisovati samo eni osebi, ampak bi jih moralo biti deležno celotno ljudstvo, ki je tisočletje negovalo svoj jezik, zato bi lahko na taboru več poudarka namenili slavi tisočletne kulture in njenem nadaljnjem razvoju v novih državnih pogojih.⁵¹ Kokolj meni, da je Kleklv krog po letu 1919 z vztrajanjem v svojem narečju v *Novinah* zaviral združevanje slovenstva na jezikovnem področju, saj je bil prej voljan preiti od narečja postopoma v osrednji slovenski knjižni jezik.⁵² Kakor na političnem in drugih področjih in nenazadnje še bolj vneto tudi na jezikovnem področju je Klekl zaznamoval podobo prekmurskih Slovencev. Uresničilo se je tudi njegovo upanje, da se je prekmurski jezik obdržal, kot je zapisal v *Novinah* 8. decembra 1918: "Mi Prekmurci smo mali narod, .../. Vupajmo se vu Bogi, da ki je naš jezik jezero let obdržao i vsikdar obdrži naš narod, da se ne potunemo vu drugih narodah."⁵³

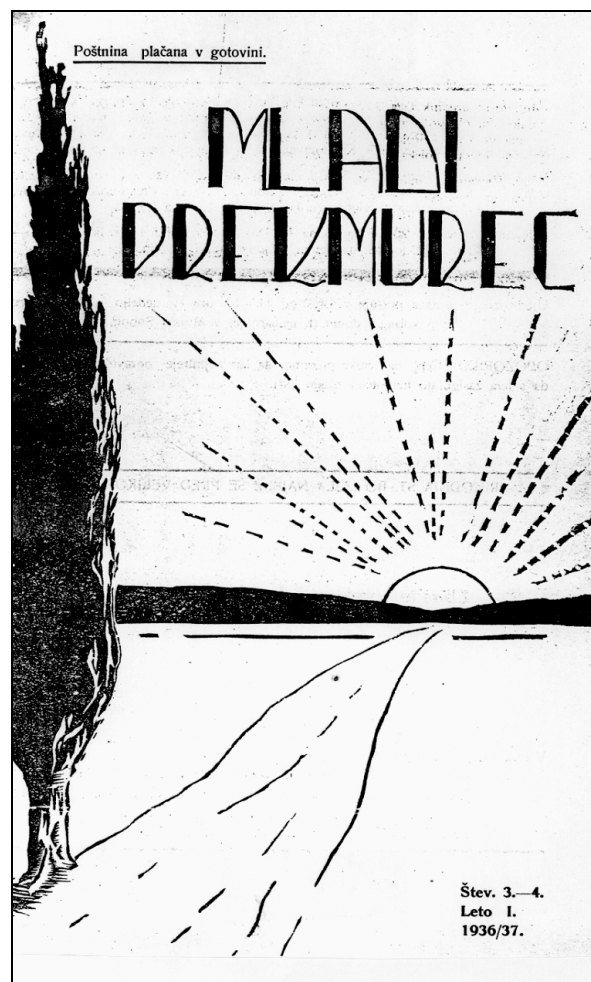
Kot upokojenemu duhovniku mu ni mogoče očitati izrazite politične pripadnosti, saj je ves čas svojega delovanja nagovarjal ljudstvo v preprostem, materinem jeziku. Kakor je ljubil vero, tako je ljubil tudi svoj prekmurski jezik in narod. Kljub njegovi konzervativnosti in zaprtosti je s časopisom prispeval k splošnemu kulturnemu napredku Prekmurja.

Izdajanje publikacij v knjižni slovenščini

Za uveljavitev slovenskega knjižnega jezika v Prekmurju se je najbolj zavzela mlajša generacija, ki si je knjižno slovenščino prisvojila med študijem v Ljubljani in Mariboru. Zahteva mladih po vpepljavi knjižne slovenščine v lokalni periodični tisk je pospešila integracijske procese. Življenje Prekmurja

v tridesetih letih je močno zaznamoval tednik *Murska krajina*, ki je objavljajl prispevke v knjižni slovenščini in spodbujal integracijske procese na ožjem kulturnem področju.⁵⁴

Leta 1935 je bil v Prekmurju izdan *Zbornik Slovenske krajine*, v katerem so sodelovali najuglednejši slovenski znanstveniki in najboljši poznavalci Prekmurja na posameznih področjih.⁵⁵ Izdan je bil ob petnajstletnici priključitve Prekmurja k slovenskemu jedru. Gre za prvi tovrstni zbornik, v katerem so avtorji v slovenskem knjižnem jeziku predstavili ostali Sloveniji Prekmurje z njegovim geografskim, zgodovinskim, narodnostnim in kulturnim orisom. Zbornik Slovenska krajina so mlajši visokošolci, kakor je tudi zapisano na prvi strani zbornika, posvetili *Gospodu ministru dr. Dragu Marušiču MCMXXXIV banu Dravske banovine*. Zbornik je uredil poznavalec prekmurskega življenja Vilko Novak.

Mladi Prekmurec, št. 3-4, leto 1936/37; naslovná stran.

⁴⁹ *Novine*, 3. 3. 1935.

⁵⁰ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 294.

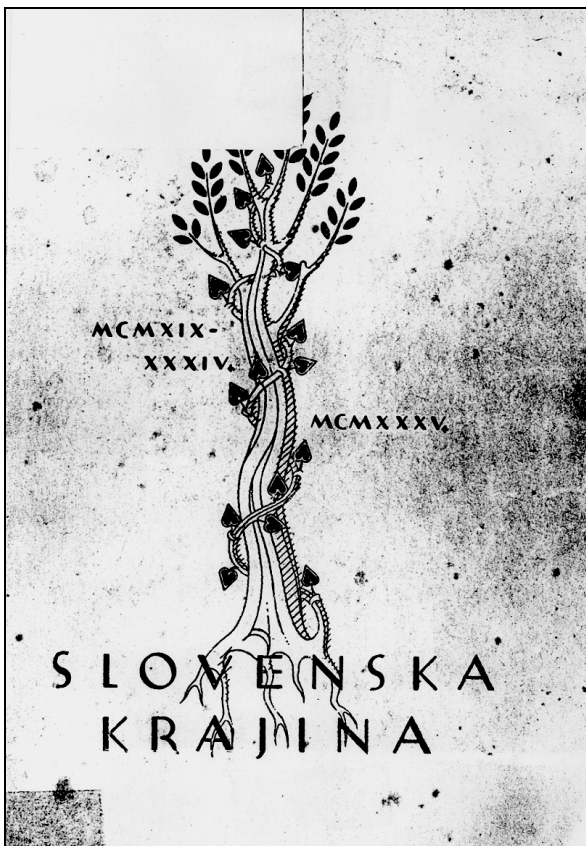
⁵¹ Zadavec, *Poet prekmurskih ravnin*, str. 310.

⁵² Ptičar, *Jezik v Kleklovih delih*, str. 149.

⁵³ *Novine*, 8. 12. 1918.

⁵⁴ Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 54.

⁵⁵ *Novine*, 21. 4. 1935.

Zbornik Slovenska krajina iz leta 1935;
naslovna stran.

Vilko Novak je tudi avtor dveh razprav Slovstveno delo Slovenske krajine in Kulturni stiki do osvobojenja, zbral pa je tudi Bibliografijo o Slovenski krajini. Matija Slavič je predstavil "osvoboditev" Prekmurcev in diplomatske akcije ob določanju meja Prekmurja. Geografski pregled Slovenske krajine je prispeval Svetozar Ilešič, Avgust Pavel je pisal O prekmurskih Slovencih, Milko Kos o panonski krajini od naselitve Slovencev do prihoda Madžarov, France Stele pa o razvoju umetnosti v Slovenski krajini. Slovenski javnosti je šele Zbornik Slovenske krajine s prispevki, objavljenimi v knjižni slovenščini, omogočil celovitejši vpogled v ta del Slovenije.

Leto pozneje, leta 1936, je začela izhajati revija Mladi Prekmurec. Izdajalo ga je Sokolsko društvo v Murski Soboti, imel pa naj bi isto nalogo kot Zbornik Slovenske krajine – predstaviti Prekmurje ostali Sloveniji. Bil je glasilo literarne skupine, v kateri so bili tudi prekmurški pisatelji.⁵⁶ Revija je izhajala polna štiri leta, zadnja številka je izšla novembra-decembra 1940. V glasilu se je predstavil mlajši pisateljski rod, poleg Miška Kranjca in Ferda Godine še Nace Kranjec-Pajlin, Franc Šebjanič, Ali

in Marika Kardoš in Ivan Šiftar. Mlajši prekmurški literarni ustvarjalci so že objavljali v osrednjih slovenskih časopisih in revijah, šele to literarno glasilo pa je omogočilo izražanje drugačnih kulturnih naziranj tudi v Prekmurju.⁵⁷ Uredništvo in uprava sta v uvodu zapisala: "Mladi Prekmurec naj bi bil napreden list, vodnik in glasnik mladih Prekmurcev; list, ki bi kazal bratom onstran Mure našo ožjo domovino./.../ Kazal in dvigal naj bi prekmurški narodni zaklad, obenem pa služil mladini in odraslim, ki bi se zanj zanimali kot poljubno čtivo ob prostih urah."⁵⁸

V letu 1937-1938 je bil urednik revije Ferdo Godina, ki je v članku Človeka iščemo opisal potrebo po mladi prekmurški inteligenci, ki se zaveda, da se je treba združiti z ostalimi Slovenci, saj so Prekmurci del slovenskega naroda, kulturotvorno v sodobnem smislu pa njegov najmlajši del.⁵⁹ Članek poziva prekmurško mladino, naj sodeluje pri reviji, ki hoče združiti Prekmurce s Slovenci onstran Mure, ki so tudi pokazali interes za Prekmurje.

Revija ni bila namenjena le Slovincem, temveč se je odpirala tudi širšemu jugoslovanskemu prostoru. Naročnikom so sporočili: "Pošiljamo list v pričakovanju, da mu bodo ostali še nadalje naklonjeni in s tem naklonjeni stremljenjem prekmurske slovenske mladine, ki stremi za uresničitvijo čim bolj skladnega sožitja Prekmurja s slovensko in jugoslovansko skupnostjo in ki ima voljo doprinesati čim več k skupni kulturni rasti in zato tudi k dvigu narodne samozavesti."⁶⁰

V reviji Mladi Prekmurec je mlajši rod z zgodovinskimi, etnološkimi, jezikoslovnimi, geografskimi in sociološkimi razpravami spoznaval Prekmurje, po drugi strani pa je revija pripomogla, da je opozorila preostalo Slovenijo na njen severovzhodni del in na njene probleme. Prerasla je lokalne okvire ter si postopoma našla mesto v slovenski revialistiki.⁶¹

Prekmursko narečje se je torej po 1. svetovni vojni širilo preko dela lokalnega tiska in med samim ljudstvom, medtem ko so v šole in urade vpeljali knjižno slovenščino. Predvsem v krogih katoliško mislečih je prevladovala bojazen, da se ne bo pozabilo na prekmursko narečje, zato so v svojih publikacijah vztrajali na svojem narečju. Po drugi strani pa so v začetku tridesetih let mlajši intelektualci menili, da je napočil čas dokončne vpeljave slovenskega knjižnega jezika v prekmurske liste. Naveličani konzervativnega vpliva v Prekmurju so zahtevali rabo knjižnega jezika v

⁵⁷ Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 58.

⁵⁸ *Mladi Prekmurec*, sredi junija 1936, str. 1.

⁵⁹ *Mladi Prekmurec*, 1937/38, št. 1-2, str. 1-2.

⁶⁰ *Mladi Prekmurec*, september-oktober 1938, za naslovno stranjo.

⁶¹ Just, *Med verzuško in pesmijo*, str. 60-61.

⁵⁶ Kuzmič M., *Izseljevanje iz Prekmurja*, str. 103-104.

pokrajinskem tisku, kar so podkrepili z izdajanjem publikacij. Tako katoliškemu kot liberalnemu krogu pa gre kljub razhajanju v mišljenju pripisati velik pomen pri krepitvi slovenske narodne zavesti. Prekmursko narečje se je vse bolj zlivalo s slovenskim knjižnim jezikom, prebivalci Prekmurja pa so se tudi zaradi razvijanja infrastrukture čutili vse manj odmaknjene od osrednjega dogajanja v Sloveniji.

Društveno delovanje

Kulturno življenje Prekmurcev se je krepilo z delovanjem tovrstnih društev. Ne glede na temeljni namen oziroma cilj društev, povzdigniti prekmursko ljudstvo na višjo kulturno raven, ki ne bo zaostajala za ostalimi pokrajinami, so se društva razlikovala po idejni usmerjenosti na katoliška ali liberalna.

Prva očitna delitev med katoličani in liberalci v Prekmurju je bila vidna med telovadnima društvoma Orel in Sokol. Obe sta imeli mnogo skupnega, npr. javne telovadne nastope, recitiranje, petje, deklamiranje, a sta se tudi zelo razlikovali. Orli so sprejeli v članske vrste le verujoče v Boga, medtem ko so bili Sokoli izrecno svobodomiselnih in jih vera ni zanimala.⁶² Sokolsko društvo je bilo v Murski Soboti ustanovljeno v začetku maja 1920. Članstvo je prihajalo predvsem iz vrst priseljenih uradnikov in učiteljev, že ob ustanovitvi pa so postali tarča Kleklovih Novin, kjer so jih obsodili kot brezverce.⁶³ Članstvo v društvu je kljub nasprotovanju naraščalo. Kot najbolj krivično so katoliški Orli občutili odločitev iz prvega leta diktature, ko so ukinili vse telovadne organizacije, tudi Orla, in ustanovili Sokol Kraljevine Jugoslavije.⁶⁴ S tem so telovadno društvo Sokol le poddržavili, društvo Orel pa so morali razpustiti.

Liberalci so se potegovali za močnejše povezovanje Prekmurja s Slovenijo, njihova glavna vrednota je bila narodnost. Ustanavljali so narodna društva, telovadno in ljudskoprosvetno društvo Sokol in narodnoobrambno društvo Jugoslovanska matica, ustanovljeno 21. marca 1920. Kmalu so ustanovili tudi Narodno čitalnico, toda že 28. oktobra 1922 so jo razpustili, imetje pa predali soboškem Sokolu.⁶⁵

Zavednost

Katoliško misleči prekmurski dijaki so leta 1924 ustanovili Slovensko katoliško akademsko društvo Zavednost.⁶⁶ Svoje poglede in poročila o delovanju društva so prekmurski katoliški dijaki ob-

javljali v časopisu Kovine. Po ustanovitvi društva so objavili članek Zakaj je dijaška organizacija potrebna? V prvi vrsti, so odgovorili, da zato, ker predstavlja organizacija oziroma društvo dijaku drugi dom, kjer so ljudje po poklicu enaki, imajo enake skrbi, enake cilje, kjer vlada soglasje med člani, temelj dobre organizacije pa sloni na krščanskih načelih, smoter organizacije je vzbujanje narodne zavesti, izobrazba ljudstva in različni drugi razlogi, izhajajoči iz krščanskih načel (ljubezen, spoštovanje...)⁶⁷

V prekmurskem dijaškem in študentskem društvu Zavednost je sodeloval tudi pisatelj Miško Kranjec. Že konec dvajsetih let so pripisovali velik pomen slovenskemu knjižnemu jeziku, še posebej so bili vztrajni pri zahtevi, da je treba končati z narečjem v regionalnem tisku in ga začeti izdajati v knjižni slovenščini.⁶⁸ S tem so nasprotovali tudi časopisu Novine, saj njihov urednik Klekl ni odstopil od prekmurskega narečja.

O društvu Zavednost je bolj malo zapisanega, v Novinah so objavljeni le kratki dopisi o prireditvah, predstavah, ki so jih organizirali, obširnejših poročil o delovanju društva pa ni mogoče zaslediti. Večji zagon razreševanju problemov, s katerim smo se srečali, sta v tridesetih letih dali dve novi društvi, ki sta zato potrebni podrobnejšega prikaza. To sta bili Klub prekmurskih akademikov in Prekmursko muzejsko društvo.

Klub prekmurskih akademikov

V tridesetih letih se je vse več prekmurske mladine po končanem študiju v Ljubljani in Mariboru vračalo v Prekmurje, kjer kulturne, gospodarske in politične razmere niso bile takšne, kot bi si jih želeli. Da bi jih izboljšali, so se povezali v organizacijo, imenovano Klub prekmurskih akademikov. Pobudniki za ustanovitev kluba so bili Vladimir Škerlak (jurist), Miško Kranjec (filozof) in Jože Tivadar (medicinc).⁶⁹ Klub po njihovem mnenju ni nastal zgolj iz potrebe po združitvi visokošolcev iz pokrajine severno od Mure, temveč so na to vplivala gospodarska, politična in ideološka nasprotja v Prekmurju po priključitvi te dežele Jugoslaviji.⁷⁰

Vladimir Škerlak je približno leto dni po ustanovitvi kluba sestavil zapis o ustanovitvi in razvoju društva v prvem letu obstoja, ki je arhiviran v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. Iz zapisa je jasno razvidno, kaj je vodilo študente v snovanje kluba. V utemeljitvi, zakaj je potrebno novo društvo, je Škerlak zapisal, da je v tridesetih le-

⁶² *Novine*, 25. 7. 1920.

⁶³ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 80.

⁶⁴ *Novine*, 15. 12. 1929.

⁶⁵ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 79.

⁶⁶ *Novine*, 16. 3. 1924.

⁶⁷ *Novine*, 19. 10. 1924; 2. 11. 1924; 16. 11. 1924.

⁶⁸ Zadravec, *Poet prekmurskih ravnin*, str. 279.

⁶⁹ PIŠK, fasc. 82, Zapisi vseh sestankov v zvezku 'Kronika KPA'.

⁷⁰ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimira Škerlaka a: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

tih zajela ves svet gospodarska kriza, ki jo je od slovenskih pokrajin gotovo najbolj občutilo Prekmurje s svojim izrazitim poljedelskim značajem in izredno prenaseljenostjo. Ker je industrijski kapital rasel in se kopičil v rokah malega števila čez noč zraslih bogatašev, je to vplivalo na miselnost prekmurskih študentov. Med visokošolci se je odražala tudi politična razcepljenost v Prekmurju, sorazmerno največji del je pripadel katoliškemu akademskemu društvu Zavednost, na drugi strani pa je bila liberalna mladina v Sokolu. Po Škerlakovem mnenju sta v nasprotju s tema skupinama, ki sta priključitev Prekmurja k Jugoslaviji šteli kot nekaj zgodovinsko nujnega in pozitivnega, obstajali še dve skupini študentov. Eni so bili izrazito protijugoslovansko, madžarsko usmerjeni, medtem ko so k drugim prištevali okoli deset politično ravnodušnih visokošolcev. K delovanju kluba naj bi poleg drugih pritegnili tudi te nasprotnike in mlačneže.⁷¹

Klub prekmurskih akademikov je v vabilu za pristop v društvo zapisalo, da so bili prebivalci Prekmurja – kmetje, delavci, obrtniki, dijaki – prepuščeni samemu sebi in brez vsake obrambe izpostavljeni težkim udarcem usode in glede na razcepljenost na najrazličnejše strankarske pripadnosti niso mogli najti izhoda. Domači inteligenci ni uspelo zaradi razcepljenosti, inteligenca, ki je prišla v Prekmurje po službeni potrebi iz ostalih delov Slovenije, je zaradi nepoznavanja prilik razdor še povečevala, akademska mladina, ki je doraščala v novih povojnih razmerah, pa ni imela skupne organizacije.⁷²

Lahkovernost volilcev do političnih voditeljev, v prosveti zaostalost s precejšnjim številom nepismenih, pomanjkanjem domačega izobraženstva, potreba po popolni gimnaziji in občutne posledice madžarskega kulturnega vpliva so v doraščajočem rodu rodile zamisel o odstranjevanju tistega, kar je zaviralo napredek.⁷³ Še preden so osnovali nov klub, so se njegovi ustanovitelji, Tivadar, Škerlak in Čačinovič, sestali s člani Zavednosti in spregovorili o morebitnem pristopu prekmurskih študentov h katoliškemu društvu pod pogojem, da se v njegovem imenu izbriše beseda katoliški. Po odklonilnem stališču predstavnikov Zavednosti je bil 11. maja 1933 ustanovljen pripravljalni odbor Kluba prekmurskih študentov.⁷⁴

Pobudo za ustanovitev Kluba je dal Jože Tivadar, član akademskega agrarnega kluba Njiva, ki je kot študentska organizacija hotela vzgajati člane za delo med ljudstvom na deželi in širiti agrarne ideje med študentsko mladino. Poudarjali so sloven-

sko narodno samobitnost in se zavzemali za rešitev gospodarskih vprašanj.⁷⁵

Mesec dni kasneje so Tivadar, Škerlak in Kranjec predložili pravila za ustanovitev Kluba prekmurskih študentov, šele februarja 1934 pa je prišlo po dvakratni banski zavrnitvi dovoljenje za ustanovitev. Z ustanovnim občnim zborom 3. aprila 1934 je pričelo društvo uradno delovati.⁷⁶

Bodoči člani so že pred tem dobili pravila Kluba prekmurskih akademikov. V njih so v šestnajstih točkah zapisani namen društva, način financiranja, predpisi, kdo je lahko član, njegove dolžnosti in pravice ter ostala pravila za delovanje društva.⁷⁷ Sestanke članov Kluba prekmurskih akademikov so zapisovali v Kroniko KPA. Tako so ohranjeni zapisi občnih zborov in odborovih sej do 18. januarja 1937, ko se Kronika konča.

Na ustanovnem občnem zboru 3. aprila 1934 je imel uvodni govor Škerlak, ki je izrazil nujnost povezovanja Prekmurja z ostalo Slovenijo. Rešitev problema je naloga njegove generacije, je poudaril, zato mora biti klub aktiven v prekmurskem javnem življenju. Za njim je Kranjec spregovoril o kulturnih in socialnih razmerah v Prekmurju in poudaril, da ljudstvo socialne vzgoje ni prejelo od nikoder, saj je bila prekmurska književnost pretežno verskega značaja. Nadaljevali so s samostojnimi predlogi članov za delo v klubu, med katerimi je bila v prvi vrsti omenjena akcija za popolno gimnazijo v Soboti, nato ustanovitev kulturnega odseka, ustanovitev statističnega odseka in predlog o uvedbi narečnih krajevnih imen v Prekmurju v literaturo. Na koncu so poudarili, da se klub kot reprezentančna organizacija ne sme strankarsko opredeljevati. V upanju na skorajšnje učinkovite akcije kluba v Prekmurju je bil zaključen ustanovni občni zbor Kluba prekmurskih akademikov.⁷⁸

O programu društva je bil upravičen dajati izjave samo pripravljalni odbor, da ne bi neresnične informacije škodovale ugledu kluba. Vladimir Škerlak je zato uradno pojasnil: *"Kot temeljno načelo je veljalo: Klub prekmurskih akademikov je reprezentančna organizacija prekmurskih študentov, predstavlja torej vse prekmurske visokošolce kot celoto, ne glede na svetovni nazor in politično prepričanje posameznega člana, celo brez ozira na to, ali so v njem vpisani vsi ti akademiki."*⁷⁹

Klub so ustanovili z namenom, da člane zainteresira za probleme Prekmurja. Vanj so povabili vse, ne glede na svetovnonazorske razlike, kar pomeni, da so lahko pristopili tudi člani akadem-

⁷¹ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimirja Škerlaka: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

⁷² PIŠK, fasc. 48, Propagandni arhiv KPA: vabilo k pristopu društva.

⁷³ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 337.

⁷⁴ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimirja Škerlaka: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

⁷⁵ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 336-337.

⁷⁶ PIŠK, fasc. 82, Zapis iz zvezka 'Kronika KPA'.

⁷⁷ PIŠK, fasc. 48, Propagandni arhiv KPA: pravila.

⁷⁸ PIŠK, fasc. 82, Zapis iz zvezka 'Kronika KPA'.

⁷⁹ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimirja Škerlaka: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

Pečatnica tiskana v gelatin.

Naročnina
znaša letno 30 Din, polletno 15 Din,
— za inozemstvo letno 60 Din.

Posamezna številka 1 Din

UREDNIŠTVO — UPRAVA: pri g.
Benko nar. poslanci v M. Soboti
telefon številka 8.

Štev. rač. poštne hran. 12.549

izhaja vsako nedeljo

MURSKA KRAJINA

Tednik za gospodarstvo, prosveto in politiko

Cena oglasov
Na oglasni strani; cela stran 500
Din, pol strani 300 Din. — Cena
malih oglasov do 30 besed 10 Din,
vsaka beseda več 1 Din. — Med
tekstom vsaki oglas 15%, dražji.
Pri večkratnem oglaševanju popust.

UREDNIŠTVO in UPRAVA
v Murški Soboti.

Rokopisi se ne vračajo

III. LETO Murska Sobota, 17. junija 1934. ŠTEV. 25

Prekmurski javnosti.

Ko se bliža petajsta obletnica Slovenske Krajine in prekmurski akademiki delamo bilanco o gospodarskem, socialnem, kulturnem in nacionalnem napredku naših razmer v novi državi, moramo z grenkosti v srcu ugotoviti, da te razmere niso take, kakor bi po petnajstletnem razvoju morale biti. Med ostlimi členicami, ki so ovirale in kljub varljivim navedbam ovirajo še danes napredek našega ljudstva, je poleg nezadostne izpolnitve pričakovanja ljudskih mas po kruhu, glavna ovira pomanjkanja možnosti, da si pridobi mladina iz najširših plasti ljudstva višjo izobrazbo, to je, v prvi vrsti pomanjkanje popolne gimnazije v Soboti.

Stvarnih argumentov proti vzpostavitvi popolne gimnazije v Soboti ni. Tehnični argumenti, da se gimnazija izpopolni, pa so:

- 1) voditelji prekmurskega ljudstva so v svojem, budimpeštanski vladi naslovljenem programu januarja 1919 zahtevali med drugim popolno slovensko gimnazijo z izrecnim poudarkom, da bodo pri tej zahtevi vztrajali tudi v slučaju, če pripade dežela kraljevini SHS.
- 2) popolno gimnazijo v Monoštru, ki raznaroduje zadnje ostanke našega življa, vzdržujejo madžarske oblasti kljub piliemu številu učencev, samo zaradi obmejnega položaja.
- 3) gimnazija v Soboti je bila ustanovljena zaradi nujne potrebe po protiučeli madžarskemu vplivu, da tvori most, ki naj odstranjuje prepad med Prekmurjem in ostalo Slovenijo. Ta prepad se po petnajstih letih še ni odpravil, madžarska ekspanzivnost pa stalno narašča.
- 4) vsled svoje posebne zgodovine, posebnih razmer in deleža, ki ga mora doprinesiti slovenstvu, potrebuje Prekmurje svojo lastno, domačo izobraženstvo, ki edino lahko razume njegove posebne potrebe, za katere so „prišteki“ pokazali premalo razumevanja. Tako domače izobraženstvo pa lahko dobi Prekmurje le od lastne popolne gimnazije. Izmed vseh gimnazijskih okolišev v Sloveniji pa ima sobotški najmanjši procent izobraženstva. (L. 1933 je prišel en učenec na 523 ljudi.). O nadprodukciji inteligence torej ni govora, ampak obratno.
- 5) Sobotška gimnazija ne more ostati okrajna, ker ji pripada okolica, katerega število prebivalstva (125.713)

prekaša število prebivalstva v okoliših: Novo mesto, Ptuj, Kočevje, Kranj (105.605, 71.013, 48.165, 95.517).

6) Sobota je preveč oddaljena od gimnazij v Sloveniji. Razdalja Ptuj—Sobota znaša 51 Km, Sobota—Maribor 99 km, nasprotno pa znaša recimo Ptuj—Maribor 38 km. Revščina širokih slojev onemogoča večini študij na gimnazijah v Sloveniji, favorizira ga pa na gimnaziji v Soboti, kamor lahko hodijo učenci bodisi peš, bodisi s kolesi, z druge strani je pa prav Sobota glede preživljanja dijštva najcenejše izmed slovenskih mest.

7) Solanje izven Prekmurja je neprimerno dražje, kot v domači pokrajini. Revnejši starši — torej velika večina ljudstva — potemtakem ne bi mogli svojih otrok šolati. Srednješolska izobrazba bi bila na ta način v Prekmurju omejena na otroke bogatejših staršev. Nedosegljiva pa bi bila za najnadarjenejše otroke iz plasti zdravega kmetijskega ljudstva.

Število učencev za višje razrede je bilo splošno nizko pač zaradi mladosti zavoda, ko pa je naraslo, so začeli gimnazijo že ukinjati. Danes pa število dijakov v nižjih razredih daleč prekaša zakonske predpise za otvoritev višjih razredov.

9) Prekmurje spada med najgostejše naseljene kraje v državi (100 na km²). Zemlja jih vseh prehraniti ne more; jasno je torej, da se mora znaten del mladine posvetiti poklicem, ki zahtevajo srednješolsko izobrazbo in je politika nasilnega pridrževanja naraščaja na grudi odločno zmotna.

10) Davčni ključ za Prekmurje je v razmerju z ostalo Slovenijo izredno neugoden; v obliki davkov se odteka ogromne množine denarja od nas. Če bodo morali prekmurski dijaki hoditi v šole izven Prekmurja, se ta odtok denarja s tem še veliko bolj poveča.

Vsi dosedanjí poltkusi, da se popolna gimnazija v Soboti vzpostavi, so morali, torej kljub popolni upravičenosti Prekmurja do tega zanj najvišjega kulturnega zavoda, ostali brezuspešni. Dejstvo je, da so pri mnogih izmed teh poltkusov, zlasti po l. 1930 igrali postranski namen in osebne ambicije preveliko vlogo in včasih celo odtočali o usodi gimnazije, ter s tem našemu ljudstvu v največjo škodo omalovaževali njegovo zgodovinsko poslanstvo. Prekmurju nihče ne more jamčiti, da se prizadevanja za gimnazijo tudi v bodoče ne bodo izjalovila in če bodo uspela, da popolna gimnazija ne bo igračka v kreppljivih nasprotujočih se sil, kakor je to že bila. Zato je KPA, izhajajoč iz gornjih argumentov in po načelu, da je gimnazija last vsega prekmurskega ljudstva, vseh razredov in vseh svetovnonazorskih grupacij in vsem v enaki meri nepogrešljiva nacionalna, kulturna, gospodarska in socialna nujnost, sklenili, da izroči vprašanje popolne gimnazije najširšemu forumu, prekmurskemu ljudstvu, ki naj se samo izreče za svojo pravico.

Akcija se izvrši v sledečih tednih in sicer tako, da zberejo akademiki in učitelji podpise vseh prekmurskih družin v tri knjige, izmed katerih izroče eno Nj. Vel. kralju, drugo Ministrstvu prosvete, tretjo pa si obdrži klub za svoj arhiv.

Prekmursko učiteljsko se je povabilu k sodelovanju z razumevanjem odzvalo in poslalo v akcijski odsek delegata za sobotki in lendavski srez.

Prosimo vsa prekmursku javnost, da akcijo z vsemi svojimi močmi podpre in ji tako pripomore do uspeha.

Za Klub Prekmurskih Akademikov:

TIVADAR JOŽEF cand. phil. ŠKERLAK VLADIMIR abs. iur.
tajnik kluba. predsednik kluba.

Za akcijski odsek:

ŠAVLI ANDREJ TIVADAR JOŽEF
delegat učit. društva za srez Sobota. načelnik.
GUMILAR FRANČ
delegat učit. društva za srez Lendava.

POLITIKA

Češkoslovaška in Rumunija

sta po zaključku pogajanj v stalnem svetu Male antante priznali Sovjetsko unijo, čemur sledi vzpostavitev diplomatskih odnosov med imenovanimi državami.

Konferenca Male antante bo od 18. do 20. t. m. v Bukarešti. Tokrat bodo zunanji ministri obravnavali zgolj o političnih zadevah. Zasedanje sveta bo tem večjega pomena, ker bo prispeval baš ob njegovem zaključku v Bukarešto, francoski zunanji minister Barthou.

Trgovinska pogajanja med našo državo in Grčijo so se pričela v Beogradu. Gre za revizijo trgovinske pogodbe, ki poteče 1. julija.

Hitler in Mussolini se bosta sestala v Benetkah, da se dogovorita o nadaljni akciji na razorožitveni konferenci. Italijani s konferenco v Zenevi niso nič kaj zadovoljni, ker jim pač ne teče voda na njihov mlin. V zadnjem času, ko je bil svet malone že prepričan, da so se francosko-angleški odnosi znatno oslabili, se na seji glavnega odbora razorožitvene konference ni pokazalo samo, ponovno čvrsto prijateljstvo obeh narodov, marveč se je znova vzpostavila mogočna francosko-angleško-ameriška fronta. Kdo bi se torej čudil če vabi Mussolini Hitlerja v posete!

Na bivšega nemškega kancelerja dr. Brüninga je bil izvršen atentat. Neki narodni socialist je oddal nanj najstrel, ki ga pa na čudoviti način niso zadeli. Ta atentat je dr. Brüninga tako pretresel, da name-

rava zapustiti Nemčijo in odpotovati v Anglijo.

Narodna skupščina se je po daljšem odmoru pred dnevi sestala. Skoro vso sejo so izpolnile interelacije. Vlada je predložila tudi celo vrsto važnih zakonov, med njimi zakon o mestih občinah, ter v zadnjem času sklenjene trgovinske pogodbe. Vse kaže, da bo zasedanje skupščine trajalo delj časa.

Med Turčijo in našo državo se bodo pričela prihodnji teden trgovinska pogajanja.

Turški zunanji minister, ki je iz Zeneve potoval skozi Beograd, je izjavil novinarjem: „Mi na Balkanu smo mnogo srečnejši, nego zapadna Evropa, kajti nad Balkanom ni več nobenih oblakov.“ V Sofiji se je sestel z bolgarskim zunanjim ministrom, s katerim je imel važne politične razgovore, posebno kar se tiče vstopa Bolgarije v balkansko zvezo.

Mednarodno zborovanje za kmetijstvo se vrši v Budimpešti. Nanj so povabljeni zastopniki kmetijskih društev iz vseh držav. Tudi naša država je poslala na kongres večje zastopstvo.

Američani se oborožujejo ter zlasti izpopolnjujejo svoje letalstvo. Te dni bodo začele ameriške letalnice graditi 225 vojnih letal, ki bodo stala 40 milijonov dolarjev. V dveh ali treh mesecih bodo zgradili še nadaljnih 200 letal.

Kmetje so se uprli v Španiji in je prišlo do hudih spopadov med orožniki in uporniki, ki so bili oboroženi

Murska krajina, 17. junij 1934. Klub prekmurskih akademikov je v članku 'Prekmurski javnosti' navedel razloge za popolno gimnazijo v Murški Soboti.

skega katoliškega društva Zavednost. Toda po predlogu starešin je Zavednost sprejela resolucijo, da dober katoliški akademik ne more biti član tega novega društva.⁸⁰ Naperjenost Zavednosti proti Klubu prekmurskih akademikov je bila 30. avgusta 1936 tudi javno izražena v Novinah. Nasproti Zavednosti kot katoliškemu društvu, je poudarjeno v članku, so ustanovili Klub prekmurskih akademikov, ki je izrazito "izvensvetovnonazorsko" (t.j. brezversko) društvo. Zato je Zavednost takoj odklonila vsako sodelovanje s klubom, saj je idejna podlaga kluba zgrešena ter pravilom in duhu Zavednosti diametralno nasprotna.⁸¹

Člani Zavednosti so že ob ustanovitvi zaslutili, da ima Klub prekmurskih akademikov politične, socialne in kulturne cilje, nasprotne klerikalnim, saj so h Klubu pristopili vsi visokošolci iz evangeličanskih družin, njim se je pridružila mladina z liberalnimi pogledi.⁸² Klub je bil po pričevanju Vladimirja Škerlaka zamišljen kot temelj za bodočo prekmursko politično stranko. Njeni ustanovitelji so bili nezadovoljni s politiko tedanjega vodilnega izobraženstva, izobraženi domačini pa naj bi se vračali domov, nadomestili prišleke in naj se ne bi porazgubili po ostalih delih Slovenije.⁸³

V pravilih Kluba prekmurskih študentov je bil namen društva opredeljen takole: "*Nastopati kot reprezentanca prekmurskih visokošolcev; proučevati socialne, gospodarske in kulturno-prosvetne razmere v Slovenski krajini; delati za povzdigo prekmurskega ljudstva; podpirati revne prekmurske akademike; gojiti med prekmurskimi akademiki družabno življenje.*"⁸⁴ Zavzemali so se za reševanje vprašanj, ki so bili za prekmursko ljudstvo življenjskega pomena, pri članih so spodbujali zanimanje za probleme prekmurskega ljudstva in reševanju le-teh.⁸⁵

Na ustanovnem občnem zboru so premišljevali, kako naj bi si Klub priboril ugled pri prekmurski javnosti in tudi v ostali Sloveniji. Najbolj odmevna je bila pri tem akcija za popolno gimnazijo v Murski Soboti. Na drugem rednem občnem zboru 20. julija 1935 je predsednik Kluba poročal, da se je Klub prekmurskih akademikov uveljavil kot pomemben dejavnik v javnem življenju, s čimer so pokazali, da je bila njegova ustanovitev za Prekmurje potrebna.⁸⁶

Statistični odsek je zbiral podatke o srednješolcih, ki so od leta 1934 opravili maturo. Tako si je klub pridobil nove člane in od aprila do septembra 1934 se je članstvo povečalo za 80%. Klub je deloval tudi na socialnem področju in iz posebnega sklada dajal revnim prekmurskim študentom brezobrestna posojila. Organizirali so tudi kulturno-prosvetni odsek; njegov vodja je postal Miško Kranjec. Člani odseka so pripravljali in javno predstavljali dramska dela, trajnejše vrednosti pa je bila izdaja zemljevida Slovenske krajine, ki ga je izdelal Jože Maučec. Izdali so ga poleti 1934. Na njem so bila prvič natisnjena pristna domača imena, prikazal je tudi narodnostne in verske razmere ter razne zgodovinske zanimivosti.⁸⁷

Klub je imel namen ustanoviti ljudsko univerzo, a so se v odboru odločili, da je zaenkrat še ne bodo. Namesto tega so pripravljali predavanja o prekmurskih problemih samo v okrilju društva. Ustanovili so tudi potujočo knjižnico.⁸⁸

Številne pohvale javnosti je društvo dobilo z akcijo za popolno gimnazijo. Na velik odziv je naletel tudi prvi slovenski literarni večer, ki ga je Klub prekmurskih akademikov organiziral 3. aprila 1937 v Sokolskem domu v Murski Soboti. Na njem so svoja dela predstavili sodobni slovenski pesniki, pisatelji, in kritiki ter člani slovenskega Pen-kluba Oton Župančič, France Finžgar, Edvard Kocbek, Miško Kranjec, Ciril Kosmač, Tone Vodnik, Fran Albrecht, Ivo Gruden in Janko Kozar.⁸⁹ Z branjem svojih del so, po poročanju Murske krajine, dokazali, da ni bila samo njihova pravica temveč tudi dolžnost biti med prvimi pri izvedbi tovrstnih slovenskih kulturnih akcij.⁹⁰ Po besedah predsednika Kluba prekmurskih akademikov Jožeta Podleska je recitacijski večer uspel, izkazal se je kot manifestacija sodelovanja umetnikov in ljudstva, prekmurskega ljudstva in velike slovenske skupnosti. Na literarnem večeru je v uvodnem referatu Franc Koblar poudaril, da je Prekmurje ostalo slovensko zato, ker je prekmurski kmet kljub nenehnemu preganjanju slovenskega jezika verno čuval slovensko besedo. Literarni večer je po besedah predsednika Kluba pokazal, "*da je slovenska beseda ravno tako, če ne še bogatejša, kot govornice velikih narodov, in da smo s svojo književnostjo, če ne po obsegu, kvalitetno enakovredni.*"⁹¹ S tem večerom si Klub prekmurskih akademikov ni povečal ugleda zgolj na prekmurskih tleh, temveč se je predstavil tudi osrednji Sloveniji.

Po pisanju časopisov so sledili še mnogi podobni literarni večeri. Klub je 18. septembra 1937

⁸⁰ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimirja Škerlaka: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

⁸¹ Novine, 30. 8. 1936.

⁸² Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 339.

⁸³ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimirja Škerlaka: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

⁸⁴ PIŠK, fasc. 48, Propagandni arhiv KPA: pravila.

⁸⁵ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimirja Škerlaka: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

⁸⁶ PIŠK, fasc. 82, Zapis iz zvezka 'Kronika KPA'.

⁸⁷ PIŠK, fasc. 117, Pričevanje dr. Vladimirja Škerlaka: KPA, ustanovitev in razvoj v prvem letu obstoja.

⁸⁸ PIŠK, fasc. 82, Zapis iz zvezka 'Kronika KPA'.

⁸⁹ *Murska krajina*, 28. 3. 1937.

⁹⁰ *Murska krajina*, 4. 4. 1937.

⁹¹ *Murska krajina*, 25. 4. 1937.

zopet pripravil lepo kulturno manifestacijo, Prekmurski večer. Na njem so svoje pesmi in povesti brali mladi prekmurski književniki. Na programu so bila še zanimiva predavanja o prekmurskih in splošnih slovenskih kulturnih vprašanjih.⁹² Dela o prekmurskih problemih in življenju Prekmurcev so predstavili gimnazijca Šebjanič in Šiftar, Katja Špurova, Ferdo Godina in Miško Kranjec. Uvodoma je profesor Janko Liška predstavil literaturo prekmurskih književnikov. Akademik Kovač je v referatu je govoril o odnosih mladine do ustvaritve slovenskih kulturnih vrednot, Sapač je govoril o ekonomskem položaju Prekmurja, Čačinovič o kulturnih problemih slovenstva. Klub je tako organiziral skupen nastop mladih prekmurskih književnikov, ki so že pisali v knjižni slovenščini, kar je bil po njihovem mnenju najboljši dokaz, da je Prekmurje postalo del slovenstva.⁹³

Klub prekmurskih akademikov se je lotil dela s precejšnjo vnemo in vzbudil zanimanje za obrobni del Slovenije ne le pri domači prekmurski javnosti, temveč tudi na širšem slovenskem ozemlju. Kljub neprestanemu zbadanju s strani društva Zavednost in Kleklovega časopisa Novine so člani Kluba prekmurskih akademikov uspeli poseči v vsakdanja vprašanja prekmurskega ljudstva.

Prekmursko muzejsko društvo

Ideja o osnovanju muzeja za prekmursko krajino sega že v čas pred 1. svetovno vojno, ko so nekateri pomembnejši katoliški duhovniki razglašali o načrtnem zbiranju in proučevanju zgodovinskega gradiva.⁹⁴ V 14. številki Novin leta 1915 je bogoslovec Jožef Baša – Miroslav izrazil željo, da bi se v Slovenski krajini osnoval muzej. Tudi v vrstah domače povojne generacije se je pojavila želja po prekmurskem muzeju.⁹⁵

Najbolj odločno je željo po ustanovitvi muzeja zapisal Franc Bajlec v Novinah 7. oktobra 1928. Trdil je, da bi bil muzej velikega kulturnega in gospodarskega pomena za prekmurski narod in njihovo krajino. Kot enega važnih razlogov za ustanovitev muzeja je navedel, da imajo vsi kulturni narodi in tudi posamezne pokrajine (večkrat tudi majhna mesta) skrbno urejene muzeje, v katerih lahko posameznik v najkrajšem času in na najlažji način spozna zgodovino, razvoj in kulturno višino nekega naroda, krajine ali mesta.

⁹² *Murska krajina*, 19. 9. 1937.

⁹³ *Murska krajina*, 26. 9. 1937.

⁹⁴ Dekan dr. Franc Ivanocy je pisal kroniko tišinske župnije, vir za prekmursko zgodovino, odkril je Košičev rokopis Starine železnih ino salajskih Slovenov. Objavljal je članke v Kalendarju, kjer je leta 1906 zapisal, da je vredno ostanke iz starih časov popisati in s tem položiti temelje za obilnejši popis zgodovine krajine (Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 373).

⁹⁵ *Novine*, 30. 6. 1935.

Prekmurje je bilo tisti del Slovenije, ki ga niso preveč poznali niti domačini, še manj pa tujci, zato bi po Bajlečevem mnenju Sobota z že obstoječo gimnazijo in z osnovanjem muzeja postala središče in srce te krajine. V prisposodbi je zapisal: "*Muzej je največkrat ogledalo ljudstva i kraja.*" Na koncu članka je še enkrat poudaril: "*Z ednov rečjo, muzej bo za nas živa knjiga, da najležež spoznamo svojo krajino, ljudstvo naše i njegove telovne i duševne zmožnosti.*"⁹⁶

Da bi potrebo po domačem muzeju spoznala tudi širša javnost, sta Vilko Novak in Ivan Zelko avgusta 1932 organizirala razstavo prekmurskega tiska. Do tedaj se je našlo in zbralo že lepo število prekmurskih knjig, starih rokopisov in ostalih ohranjenih starin, tako da je nastala knjižnica z redkimi in za preteklost Prekmurja pomembnimi stvarmi.⁹⁷

Do uresničitve želja Prekmurcev po ustanovitvi muzeja je vodila še dolga pot. Leta 1934 so osnovali pripravljalni odbor, katerega člani so bili šolski upravitelj Franc Gumilar, profesor Vilko Novak in pravnik Vladimir Škerlak. Pripravljalni odbor je priskrbel vse potrebno za ustanovitev Muzejskega društva. Cilj društva je pripravljalni odbor naznanil v Murski krajini: "*To društvo bo osnovalo v Soboti muzej, ki bi bil poleg popolne gimnazije pač najvažnejša in najnujnejša prekmurska kulturna ustanova. Muzej bi naj izbral vse dokumente naše preteklosti, narodopisno umetnostno gradivo, književna dela v prekmurskem narečju in literaturo o naši zemlji./.../ Muzejska zbirka nas bo predstavljala pred svetom, ki nas obišče, za nas same pa bo imela vzgojni pomen in bo služila znanstvenemu delu.*"⁹⁸

Odobritev za delovanje Prekmurskega muzejskega društva so dobili leta 1935. Takoj so sklicali ustanovni občni zbor in nanj povabili vse aktivne delavce, ki bi lahko pripomogli k uspešnemu razvoju društva, ki je hotelo vsestransko preučevati prekmursko zemljo in ljudstvo v zemljepisnem, zgodovinskem, narodopisnem, jezikoslovnem, slovstvenem, socialno-gospodarskem in splošno-kulturnem pogledu.⁹⁹

V Murski Soboti je nato 23. junija 1935 potekal ustanovni občni zbor Prekmurskega muzejskega društva. Navzočih je bilo 46 članov, okrog 50 pa jih je bilo zastopanih. Po sprejemanju članov so potekale volitve. Predsednik je postal Franjo Gumilar, šolski upravitelj v Lipovcih, podpredsednik Vilko Novak, profesor v Mariboru, tajnik Vladimir Škerlak, odvetnik, blagajnik Rudolf Mušič, profesor v Murski Soboti, arhivar Andrej Šavli,

⁹⁶ *Novine*, 7. 10. 1928.

⁹⁷ *Novine*, 30. 6. 1935.

⁹⁸ *Murska krajina*, 9. 9. 1934.

⁹⁹ PIŠK, fasc. 3, Oglas za ustanovni občni zbor PMD (15. 5. 1935).

šolski upravitelj v Predanovcih, knjižničar pa teolog Ivan Zelko.¹⁰⁰

Na ustanovnem občnem zboru je Vilko Novak dejal, "da mora Prekmursko muzejsko društvo zbirati predmete zgodovinskega, narodopisnega, slovstvenega in umetnostnega značaja v najširšem obsegu, skrbeti mora za njihovo dostojno oskrbo in organizirati delo za vsestransko preučevanje Slovenske krajine".¹⁰¹ Naslednji govorec bogoslovec dr. Fran Kovačič je omenil, da je Zgodovinsko društvo v Mariboru ob nastanku leta 1903 raztegnilo delovanje tudi na Slovensko krajino, in naglasil, da razne podrobnosti iz krajevne preteklosti tvorijo narodno zgodovino. V časopisu Murska krajina so 30. junija 1935 poudarili, da je javnost sprejela društvo z odobravanjem.¹⁰²

Naslednji občni zbor Prekmurskega muzejskega društva je bil dva meseca pozneje, 29. septembra 1935 v Murski Soboti. Na njem so izvolili odbor za poslovno leto 1936: za predsednika je bil izvoljen profesor Vilko Novak, podpredsednik je postal Franjo Gumilar, tajnik Vladimir Škerlak, blagajnik Franc Bajlec (odvetnik), knjižničar Ivan Zelko, ostali odborniki pa so bili Miroslav Kokolj, Andrej Šavli in Bela Horvat. Člani so sklenili, da bodo vsako leto izdajali krajše ali daljše spise in tako spodbujali znanstveno delovanje.¹⁰³ S publikacijami je hotelo društvo javnosti predstaviti njihovo delovanje in hkrati opozoriti, da je naloga Prekmurskega muzejskega društva, obravnavanje prekmurske zgodovine, skupni problem društva in prekmurske javnosti.

Društvo je kljub temu, da ni prejelo podpor, pridobivalo na pomenu. Največji problem je bilo iskanje potrebnih večjih prostorov, kjer bi shranili zbrane zgodovinske in narodopisne predmete.¹⁰⁴ Muzejsko društvo je zato, da bi člani bolje spoznali prekmursko kulturno zgodovino, 18. avgusta 1936 organiziralo ogled znamenite gotske cerkve v Turnišču, ki je ena izmed najdragocenejših umetnostno-zgodovinskih stavb v Prekmurju. Pred ogledom je predsednik društva Vilko Novak spregovoril o kulturni preteklosti Prekmurja in nalogah društva – čim bolje spoznati vse njihove starine. Na koncu je poudaril: "Bogata je Turniška zgodovina – ostala pa je le cerkev, ki bo še dolgo kras Slovenske krajine in vse Slovenije."¹⁰⁵

Septembra 1937 je društvo ob 200-letnici rojstva pisatelja Mikloša Kuzmiča in 80-letnici rojstva prekmurskega buditelja Franca Ivanocyja poskrbele za postavitev spominske plošče prvemu in nagrobniku drugemu, oboje pri Sv. Benediktu. Mikloš

Kuzmič, župnik pri sv. Benediktu, je kot začetnik katoliške knjige (leta 1780 je napisal prvo knjigo "Sveti evangyelioni na vse nedelne i svetešnje dni") prekmursko ljudstvo približal slovenski besedi, Franc Ivanocy pa je poudarjal, da imajo Slovenci pravico do svojega jezika in do slovenskih knjig. Uvidel je, da je možno ljudstvo kulturno dvigniti s slovenskim tiskom, zato je ustanovil knjižno družbo, obenem pa je tudi hotel opozoriti na težave prekmurskega prebivalstva.¹⁰⁶ Načrte za oba spomenika je izdelal Plečnikov učenec inženir arhitekture Franc Tomažič. Na Ivanocyjevem nagrobniku je napis "Budil in branil je narod svoj", Kuzmičeva plošča pa ima obliko odprte knjige z napisom "Mikloš Kuzmič pisatelj 1737-1804". Ob slovesnosti je izšla tudi knjiga Mikloš Kuzmič – dr. Franc Ivanocy.¹⁰⁷ Slovesnost je bila za Prekmurje pomemben kulturni praznik, saj sta tako Kuzmič kot Ivanocy pripomogla, da se je prekmursko ljudstvo v najtežjih časih zavedalo, da je del slovenstva.¹⁰⁸

S svojo prvo knjižno izdajo "Mikloš Kuzmič – dr. Franc Ivanocy" se je tako leta 1937 Prekmursko muzejsko društvo prvič predstavilo javnosti; nekaj besed so pri tem namenili tudi opisu dela društva. Avtorja knjige sta Ivan Zelko, ki je predstavil življenje in delovanje Mikloša Kuzmiča, in Vilko Novak, ki je kot urednik knjige predstavil Franca Ivanocyja.

Slaba dva meseca pozneje, novembra 1937, je društvo predstavilo prihodnje načrte. Odločili so se, da bodo prirejali predavanja iz lokalne politične, kulturne in socialne zgodovine ter vrsto predavanj izobraževalne vsebine. S predavanji so hoteli doseči, "da zanese med najširše sloje misel o ciljih in namenih muzejskega društva, razširi poznavanje naše zgodovine ter sploh nudi sobočkom občinstvu splošno kulturno predavanje".¹⁰⁹

Dne 1. decembra 1937 je Prekmursko muzejsko društvo v gradu odprlo razstavo gradiva iz prekratne dobe. Predstavili so letake iz let 1918 do 1921, nekaj slik, slovstvo iz prekratne dobe in dokumente o določanju prekmurskih meja, npr. redko francosko brošuro dr. Matije Slaviča, rokopise in denar.¹¹⁰

Pomembnost muzeja za Prekmurje so prav tako poudarili slovenski zgodovinarji na svojem drugem zborovanju leta 1940. Pohvalili so prizadevanje Prekmurskega muzejskega društva za ustanovitev narodopisnega muzeja v Murski Soboti ter dodali, naj mu oblasti najdejo primerno nastanitev. Muzej je dobil prostor na osnovni šoli, po vojni pa

¹⁰⁰ Murska krajina, 30. 6. 1935.

¹⁰¹ Novine, 4. 11. 1935.

¹⁰² Novine, 30. 6. 1935.

¹⁰³ Novine, 20. 10. 1935.

¹⁰⁴ Novine, 4. 10. 1936.

¹⁰⁵ Novine, 30. 8. 1936.

¹⁰⁶ Murska krajina, 19. 9. 1937.

¹⁰⁷ Kokolj, Prekmurski Slovenci, str. 409.

¹⁰⁸ Murska krajina, 19. 9. 1937.

¹⁰⁹ Murska krajina, 21. 11. 1937.

¹¹⁰ Murska krajina, 19. 12. 1937.

je Bela Horvat prenesel zbirko v soboški grad.¹¹¹ S predmeti, ki jih je zbralo društvo, so bili postavljeni temelji Prekmurškemu muzeju, ki ga je začel po osvoboditvi leta 1945 obnavljati Miroslav Kokolj.¹¹² Okrajni ljudski odbor v Murski Soboti je v soglasju s Svetom za prosveto in kulturo LRS leta 1955 sklenil, da ustanovi Pokrajinski muzej za Pomurje s sedežem v Murski Soboti, oktobra 1956 pa je muzej dobil svoje prostore v gradu, kjer je še danes.¹¹³ Polnih štirideset let je preteklo od prve želje po ustanovitvi muzeja v Murski Soboti do uresničitve ideje.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PIŠK – Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, domoznanski oddelek

ČASOPISI

Mladi Prekmurec (1935-1940)
Murske novine (1924-1925)
Murska krajina (1932-1941)
Novine (1918-1941)
Prekmurški glasnik (1920-1922)

LITERATURA

- Dolenc, Ervin: *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1996.
- Ftičar, Jože: Jezik v Kleklovih delih. *Kleklov simpozij* (ur. Edo Škulj). Celje : Mohorjeva družba, 1995, str. 147-159.
- Fujs, Metka: Slovenska zavest in Slovenci v Prekmurju. *Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti* (ur. Stane Granda in Barbara Šatej). Maribor : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998, str. 77-85.
- Just, Franci: *Med verzuško in pesmijo: poezija Prekmurja v prvi polovici 20. stoletja*. Murska Sobota : Franc-Franc, 2000.
- Kokolj, Miroslav: *Prekmurški Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije 1919-1941*. Murska Sobota : Pomurska založba, 1984.
- Kozar, Lojze: Pomen Novin za Slovensko krajino. *Kleklov simpozij* (ur. Edo Škulj). Celje : Mohorjeva družba, 1995, str. 115-128.
- Kuzmič, Franc: Časopisje raznih strank v Prekmurju. *Zbornik soboškega muzeja 1*. Murska Sobota : Pokrajinski muzej, 1990, str. 75-88.
- Kuzmič, Franc: Okvirni zgodovinski pregled razvoja in delovanja pokrajinskega muzeja v Murski Soboti. *Zbornik soboškega muzeja 5*. Murska Sobota : Pokrajinski muzej, 1998, str. 17-27.
- Kuzmič, Franc: Dileme in težave glede prekmurščine in knjižne slovenščine pri integracijskem procesu v Prekmurju. *Šiftarjev zbornik. Pravo – narod – kultura* (ur. Borut Holcman, Franci Ramšak). Maribor : Pravna fakulteta, Petanjci : Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2001, str. 179-191.
- Kuzmič, Mihael: Izseljevanje iz Prekmurja med prvo in drugo svetovno vojno v luči sodelavcev "Mladega Prekmurca". *Zbornik soboškega muzeja 4*. Murska Sobota : Pokrajinski muzej, 1995, str. 103-110.
- Matija Slavič, 1877-1958: *zbornik referatov* (ur. Stanko Ojnik). Maribor : Pravnozgodovinski inštitut Pravne fakultete : Fundacija dr. Antona Trstenjaka, 1997.
- Slovensko Porabje* (ur. Jože Maučec in Vilko Novak). Ljubljana : Slovenski knjižni zavod OF, 1945, str. 5-21.
- Nečak-Lük, Albina: Oris položaja madžarske narodne manjšine v Prekmurju v obdobju od 1918 do 1945. *Zgodovinski časopis*, 35, 1981, št. 3, str. 279-286.
- Nečak-Lük, Albina: Etnije Prekmurja v preteklosti in danes. *Šiftarjev zbornik. Pravo – narod – kultura* (ur. Borut Holcman, Franci Ramšak). Maribor : Pravna fakulteta, Petanjci : Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2001, str. 191-203.
- Novak, Miroslav: Prekmurje v Kleklovem času. *Kleklov simpozij* (ur. Edo Škulj). Celje : Mohorjeva družba, 1995, str. 9-20.
- Novak, Vilko: Slovstveno delo Slovenske krajine. *Zbornik Slovenska krajina* (ur. Vilko Novak). Beltinci : Konzorcij, 1935, str. 34-40.
- Novak, Vilko: *Mikloš Kuzmič – Franc Ivanocy*. Murska Sobota : Prekmurško muzejsko društvo, 1937.
- Novak, Vilko: *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana : Zadruga katoliških duhovnikov, 1976.
- Slavič, Matija: *Prekmurje*. Ljubljana : Slovensko krščansko-socialna zveza, 1921.
- Vugrinec, Jože: Kleklovo slovenstvo in voditeljstvo. *Kleklov simpozij* (ur. Edo Škulj). Celje : Mohorjeva družba, 1995, str. 99-106.
- Zadravec, Franc: *Poet prekmurških ravnin: Miško Kranjec 1908-1989*. Murska Sobota : Pomurska založba, 1988, str. 271-379.
- Zbornik Slovenska krajina* (ur. Vilko Novak). Beltinci : Konzorcij, 1935.

¹¹¹ Kuzmič F., Okvirni zgodovinski pregled razvoja in delovanja pokrajinskega muzeja, str. 17-18.

¹¹² Kokolj, *Prekmurški Slovenci*, str. 374.

¹¹³ Kuzmič F., Okvirni zgodovinski pregled razvoja in delovanja pokrajinskega muzeja, str. 18.

ZUSAMMENFASSUNG

Die kulturelle Annäherung des Übermurgebiets an Slowenien (1919-1941)

Das Übermurgebiet (Prekmurje) wurde jahrhundertlang durch die ungarische Sprache und Kultur beherrscht, der Dialekt des Übermurgebiets, *prekmurščina*, konnte nur im Familienkreis und in der Kirche verwendet werden. Infolge des jahrelangen ungarischen Einflusses und der geographischen Trennung durch die Mur (Mura) wurde die kulturelle und sprachliche Entwicklung des Übermurgebiets behindert. Nach dem Anschluss des Übermurgebiets an Slowenien waren alle Bemühungen auf eine kulturelle und sprachliche Entwicklung der Übermur-Slowenen gerichtet. Erst das Zusammenleben im slowenischen Staat ermöglichte unmittelbare Kontakte zwischen der slowenischen Schriftsprache und *prekmurščina*.

Im Übermurgebiet setzte eine allmähliche Slowenisierung ein, die jedoch Schwierigkeiten bereitete, unterschied sich die slowenische Schriftsprache doch wesentlich vom Übermur-Dialekt. Jožef Klekl setzte sich dafür ein, dass der Übermur-Dialekt nicht aus den Amtsgeschäften ausgeschlossen würde, hatten die Einwohner dieses bis dahin ungarischen Gebiets doch keine Gelegenheit, die slowenische Schriftsprache kennenzulernen. In der Zeitung *Novine* befürwortete er die *prekmurščina* und festigte das Bewusstsein von einer besonderen sprachlichen Identität. Die slowenische

Schriftsprache sollten die Einwohner, so Klekl, allmählich kennenlernen.

In den dreißiger Jahren kam es zu einem Umdenken, was die Sprachverwendung anbelangt. Geschulte Intellektuelle kehrten mit der Überzeugung in das Übermurgebiet zurück, dass in der regionalen Presse die slowenische Schriftsprache verwendet werden müsse. Diese Überzeugung führte zu einem Gegensatz zwischen den katholisch denkenden und eher liberal ausgerichteten Intellektuellen. Die Auseinandersetzung fand auch in der Presse ihren Niederschlag. In der katholischen Zeitung *Novine* nahm man für den Übermur-Dialekt Partei, während man in den Beiträgen der *Murska krajina* allein durch die Verwendung der slowenischen Schriftsprache für deren Einführung eintrat.

Mitte der dreißiger Jahre gründeten die Intellektuellen Vereine, durch welche sie die kulturelle Entwicklung des Übermurgebiets beschleunigten. Die führende Rolle übernahmen der *Klub der Akademiker des Übermurgebiets* (Klub prekmurskih akademikov) und der Museumsverein der Region *Prekmursko muzejsko društvo*. Durch ihre Mitwirkung im Kulturleben Sloweniens stärkten sie das Bewusstsein von einer gemeinsamen nationalen Identität der Slowenen: ein Beharren auf ihrer Mundart und im Rahmen der Regionalgrenzen würde nach ihrer Überzeugung zu einer Isolation der Übermur-Einwohner von der übrigen Welt führen. In der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre des 20. Jahrhunderts integrierten sich die Übermur-Einwohner durch die Einführung der slowenischen Schriftsprache auch in der Regionalpresse endgültig in das slowenische Kulturgebiet.